

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI MIASTA
OSTROWCA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
NA LATA 2023-2026**

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski, Marta Danielska
gez.wroclaw@gmail.com

WRZESIEŃ 2022

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	13
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	18
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta ..	18
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	22
5.2.1. Charakterystyka miasta.....	22
5.2.2. Zarys historii obszaru miasta.....	23
5.3. Krajobraz kulturowy.....	28
5.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla miasta Ostrowca Świętokrzyskiego	35
5.4. Dziedzictwo niematerialne	41
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	43
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	43
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	44
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	45
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	51
5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	53
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT	55
7. Założenia programowe Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	57
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	60
8.1. Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami – mierniki	61
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	62
9.1. Dotacje.....	63
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	65
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	67
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	68
10. Bibliografia.....	70
11. Spis fotografii i tabel	70
12. Załączniki	71

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2023-2026 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Prezydenta Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego, następnie po uzyskaniu opinii Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, zostaje przyjęty przez Radę Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Prezydent przedstawia Radzie Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2015-2018”, który został przyjęty uchwałą nr XIX/117/2015 Rady Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w dniu 28.09.2015 r. oraz „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2019-2022”, który został przyjęty przez Radę Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego uchwałą Nr XIV/57/2019 z dnia 30.05.2019 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego,

a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3,** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie,

prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

- b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.
- **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.
- **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.
- **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
 3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
 4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
 5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
 6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.
- **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.
2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”
- **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:
- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
 - 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urzędzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1388);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2021 r., poz.731);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Przy planowaniu i wykonywaniu prac konserwatorskich przy zabytkach, należy brać pod uwagę następujące zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- 1) *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
- 2) maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- 3) minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymanie się od działań niekoniecznych);
- 4) zasada, zgodnie z którą należy usuwać to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji;
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów;
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Powyższe zasady dotyczą m.in. konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów, jak również pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu miasta, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji miasta, poprawy przepływu informacji pomiędzy miastem, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym miasta. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z wyznaczonych kierunków działań jest wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. Ważne też będzie budowanie wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym, merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. Dodatkowo zaplanowano konkurs na Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wśród określonych zadań edukacyjnych wskazano między innymi: szkolenia w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz szkolenia w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Pilotażowym szkoleniem będą objęci przedstawiciele minimum ośmiu gmin w Polsce.

Zaplanowane zostało również wydanie zaktualizowanej wersji podręcznika Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach oraz rozbudowę portalu informacyjnego dla samorządów – www.samorząd.nid.pl.

Program zakłada powołanie w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa pięciu centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych w gminach. Centra te będą odpowiedzialne za przeprowadzenie pilotażowych szkoleń dla gmin w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Do ich zadań należeć ma również wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji bądź zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji.

Zadania, w których bezpośrednią grupą docelową są samorządy, stanowią tylko część ogółu zadań określonych w Programie. Spośród pozostałych warto wymienić te, które także będą realizowane na terenie konkretnych gmin, powiatów czy województw, jak na przykład archeologiczne badania powierzchniowe, rejestracja zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, warsztaty edukacyjne w szkołach czy wydarzenia popularyzatorskie oparte na pracy wolontariuszy dofinansowywane z programu „Wspólnie dla dziedzictwa”.

• Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziałanie odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmocnienie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej opartej na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego;
- powiatowym: Powiatowy program opieki nad zabytkami dla powiatu ostrowieckiego na lata 2021-2024, Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030+.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ w nowej perspektywie do roku 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ została przyjęta uchwałą nr XXX/406/21 przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego z dnia 29 marca 2021 r.

Wyznaczona wizja: Świętokrzyskie w 2030 roku to ambitny region o atrakcyjnym wizerunku:

- wnoszący coraz większy wkład w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy Polski i Europy,
- szanujący i dbający o swoje dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne,
- będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju.

Misja: Samorząd Województwa Świętokrzyskiego:

- tworzy przestrzeń współdziałania, pozwalającą na wykorzystanie potencjału mieszkańców i przedsiębiorców regionu dla budowania wspólnoty o wysokim kapitale społecznym i rosnącej zdolności konkurencyjnej,
- uzyskuje konsensus w regionie wokół najważniejszych celów strategicznych i przedsięwzięć, służących modernizacji i transformacji ścieżki rozwoju województwa,
- pozyskuje kapitał stymulujący rozwój regionu, obejmujący publiczne środki finansowe (od wspólnotowych po lokalne), środki prywatne (w tym – nowe inwestycje zewnętrzne).

W ramach misji wyszczególniono cele strategiczne, które dotyczą rozwoju województwa i poprawy życia jego mieszkańców w różnych sferach:

- Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie,
- Przyjazny dla środowiska i czysty region,

Istotne dla niniejszego opracowania zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego zostały wpisane do celów strategicznych, operacyjnych i kluczowych kierunków działań określonych przez strategię:

Cel strategiczny: Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie.

Cele operacyjne: Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki region.

Kluczowe kierunki działań: Wzrost potencjału turystycznego regionu w oparciu o walory uzdrowiskowe, dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne sprzyjające rozwojowi turystyki prozdrowotnej.

Strategia przewiduje w celu zwiększenia potencjału turystycznego regionu wykorzystanie dostępnych zasobów dziedzictwa kulturowego w celu wzrostu ich udziału w dążeniu do tworzenia konkurencyjnej oferty turystycznej i markowych produktów województwa.

Cel strategiczny: Przyjazny dla środowiska i czysty region

Cele operacyjne: Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego.

Kluczowe kierunki działań: Ochrona i kształtowanie krajobrazu.

W edukacji dzieci i młodzieży znalazł się zapis o budowaniu regionalnej tożsamości oraz poszanowaniu, ochronie i zachowaniu dóbr kultury dla przyszłych pokoleń, co pośrednio dotyczy dziedzictwa kulturowego i kluczowego kierunku działań, jakim jest ochrona i kształtowanie krajobrazu.

Cel strategiczny: Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi.

Cel operacyjny: Silny kapitał społeczny w regionie.

Kluczowe kierunki działań:

- Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców.
- Wspieranie działań mających na celu wysoką jakość edukacji.
- Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego.

Podejmowane działania powinny uwzględniać również potrzeby osób planujących się w nim osiedlić, stąd też konieczne jest budowanie oferty kulturalnej skierowanej do tej grupy odbiorców i jej powszechna dostępność przy uwzględnieniu charakterystyki regionu i dostępnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Powinno się dążyć do rozwoju infrastruktury towarzyszącej turystyce z uwzględnieniem oznakowania przy głównych szlakach komunikacyjnych.

Cel operacyjny: Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu.

Kluczowe kierunki działań: Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Samorząd województwa występuje w roli organu wspierającego rewitalizację obszarów zdegradowanych. Planowanie przestrzenne powinno wiązać się z uwzględnieniem interesu społecznego i poprawą standardów gospodarowania przestrzenią.

Cel strategiczny: Sprawne zarządzanie regionem.

Cele operacyjne: Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego.

Kluczowe kierunki działań:

- Promocja regionu jako miejsca atrakcyjnego do życia.
- Promocja gospodarcza i turystyczna regionu.

Promocja regionu realizowana między innymi poprzez głęboko w nim zakorzenione tradycje przemysłowe z uwzględnieniem szerokiej oferty turystycznej w celu budowania marki regionu.

• Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego został przyjęty uchwałą XLVII/833/14 przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego dnia 22 września 2014 r. Pierwszy Plan zagospodarowania przestrzennego województwa został przyjęty uchwałą nr XXIX/399/02 przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego dnia 26 kwietnia 2002 r.

Plan określa długofalowe cele i kierunki wojewódzkiej polityki przestrzennej przedstawia jednocześnie wizję zagospodarowania przestrzennego regionu świętokrzyskiego na najbliższe 25-30 lat.

W Planie określono cele warunkujące i priorytety regionalnej polityki przestrzennej. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać:

Cel warunkujący: Ochrona i racjonalne zagospodarowanie zasobów przyrodniczych i dóbr kultury, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Priorytety regionalnej polityki przestrzennej:

- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego oraz racjonalne wkomponowanie zabytków w przestrzeń turystyczną

Głównym zadaniem samorządu województwa w zakresie zagospodarowania przestrzeni kulturowej jest skuteczniejsza ochrona i rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz racjonalne ich zagospodarowanie m.in. z myślą o wykorzystaniu tych zasobów jako elementu promocji i czynnika rozwoju gospodarczego, a także zapewnieniu trwałych źródeł dofinansowywania prac rewaloryzacyjnych z dochodów budżetowych i pozabudżetowych np. z turystyki.

Istotnym zadaniem jest także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie umacniania tożsamości kulturowej mieszkańców regionu przy jednoczesnym zachowaniu i kultywowaniu specyfiki lokalnej.

Główny cel polityki przestrzennej dla obszaru dziedzictwo kulturowe: Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Cele wspomagające:

- dążenie do pełnego rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego oraz objęcie ochroną cennych obiektów i zespołów zabytkowych oraz obszarów o wartościowym krajobrazie kulturowym;
- przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych najcenniejszych zabytków, przede wszystkim układów urbanistycznych oraz obiektów i zespołów o szczególnych walorach.

Zasady realizacji celów:

- respektowanie przepisów i wymagań ochronnych przy rewaloryzacji obiektów i zespołów zabytkowych objętych ochroną prawną;

- racjonalne, zgodne z wymogami konserwatorskimi zagospodarowanie, użytkowanie i udostępnianie obiektów zabytkowych, z uwzględnieniem celów kulturowych i turystycznych;
- unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np. dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo;
- eksponowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych;
- komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy;
- prowadzenie archeologicznych badań ratunkowych na terenach realizowanych lub przewidzianych do realizacji inwestycji wielkoobszarowych;
- edukacja społeczna w zakresie wartości i znaczenia obiektów kulturowych dla promocji i rozwoju województwa oraz integracji regionalnej.

Kierunki polityki przestrzennej: Głównym zadaniem polityki ochrony przestrzeni kulturowej będzie zabezpieczanie obiektów i zespołów zabytkowych, w tym dziedzictwa archeologicznego przed degradacją oraz sukcesywna renowacja, rewitalizacja oraz racjonalne ich udostępnienie drogą pełnego wykorzystania instrumentów prawnych i finansowych przewidzianych w obowiązujących przepisach prawnych i programach.

Realizacja tego zamierzenia winna odbywać się poprzez:

- wnioskowanie o dokonanie wpisu cennych obiektów do rejestru zabytków;
- egzekwowanie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz objęcie tymi planami wszystkich terenów szczególnej ochrony konserwatorskiej;
- tworzenie warunków przestrzennych do organizacji parków kulturowych – wskazane jest przeanalizowanie możliwości tworzenia parków kulturowych na obszarach o wyróżniającym się krajobrazie kulturowym. W tym celu niezbędne jest wykonanie szczegółowej inwentaryzacji terenu i przygotowanie odpowiedniej dokumentacji;
- podjęcie starań o utworzenie pomników historii;

W ramach polityki ochrony przestrzeni kulturowej wyróżnia się następujące obszary działań priorytetowych:

1. Rewaloryzacja i rewitalizacja obiektów, zespołów oraz zabytkowych układów przestrzennych. Zakłada się, iż większość zrewaloryzowanych obiektów zabytkowych, zespołów i układów przestrzennych powinna zostać udostępniona na cele turystyczne oraz wykorzystana, jako element promocji i czynnik rozwoju gospodarczego. Dotyczy to w szczególności najcenniejszych zabytkowych zespołów urbanistycznych.
2. Kreowanie przestrzeni kulturowej.
3. Rozpoznanie i udokumentowanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

W Planie omówiono specyfikę kulturową regionu, główne uwarunkowania ochrony i zagospodarowania przestrzeni kulturowej, ochronę dziedzictwa kulturowego, główne problemy i obszary problemowe, uwarunkowania ochrony krajobrazu. Podkreślone zostało także znaczenie promowania dziedzictwa kulturowego przez turystykę oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

• Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Ostrowieckiego na lata 2021-2024

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Ostrowieckiego został przyjęty na mocy uchwały nr XLVIII/2285/2021 Rady Powiatu Ostrowieckiego z dnia 30 września 2021 r.

Strategicznym celem Programu jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie powiatu, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej społeczności, utrzymaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu.

Na potrzeby Programu określone zostały dwa podstawowe priorytety, które poprzez wytyczone w ich ramach kierunki działań oraz wskazane do realizacji zadania, w całości wypełniają ustawowe cele dla opracowywania powiatowych programów opieki nad zabytkami.

Priorytet I. Zarządzanie dziedzictwem kulturowym oraz zapewnienie skutecznej ochrony i opieki nad zabytkami powiatu.

Kierunki:

- zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne,
- intensyfikacja ochrony i opieki nad zabytkami powiatu ostrowieckiego,
- zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu.

Zadania (wybrane):

- bieżące utrzymanie zespołu zabytkowego stanowiącego własność powiatu we właściwym stanie technicznym i estetycznym,
- ochrona tradycyjnej zabudowy i architektury regionalnej poprzez opracowanie (z wykorzystaniem wsparcia specjalistów, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oddział terenowy w Kielcach oraz we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków) wzornika i katalogu tradycyjnego budownictwa,
- obejmującego również detal architektoniczny jako instrumentu pomocniczego dla lokalnych architektów i inżynierów w projektowaniu nowej zabudowy,
- nawiązującej do lokalnych tradycji,
- wspieranie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np. poprzez realizację Hallandzkiego Modelu Konserwacji Zabytków, w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, ratować rzemiosło”,
- wspieranie (merytoryczne, formalne, finansowe) powstawania i rozwoju regionalnych izb pamięci,
- rozwinięcie w powiecie systemu monitorowania ochrony i opieki nad zabytkami, poprzez m.in. ustalenie i opisanie procesu oraz powołanie zespołów na rzecz budowania i koordynowania współpracy pomiędzy właścicielami, jednostkami samorządu terytorialnego i ich jednostkami organizacyjnymi, partnerami lokalnymi z organizacji pozarządowych, gospodarczych i przedstawicielami mieszkańców,
- określenie, szczególnych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego powiatu, kryteriów ochrony zabytków w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska (np. poprzez opiniowanie planów zagospodarowania przestrzennego),
- otoczenie opieką oraz ochroną konserwatorską pól górniczych oraz kontynuowanie prac związanych z ich inwentaryzacją, we współpracy ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Gminami oraz Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Ostrowcu Świętokrzyskim (oddział Muzeum Archeologiczne i Rezerwat „Krzemionki” w Sudole),
- skoordynowana współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na terenie powiatu pomiędzy powiatem, gminami a Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków m.in. w zakresie aktualizacji gminnych ewidencji zabytków na terenie powiatu.

Priorytet II. Promocja i edukacja oraz dokumentacja dziedzictwa kulturowego powiatu.

Kierunki:

- szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu,
- edukacja społeczna i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i jego ochronie,
- promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego,
- umacnianie poczucia tożsamości lokalnej,
- wykorzystanie zasobu zabytków dla rozwoju powiatu ostrowieckiego.

Zadania (wybrane):

- opracowanie mapy zabytków powiatu jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego,
- publikacja materiałów i wspieranie wydawnictw dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu (zabytków, pomników, miejsc pamięci, walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz historii miejscowości leżących na terenie powiatu) w formie np. broszur, ulotek, filmów, folderów,
- udostępnianie turystom, w formie papierowej bądź aplikacji, informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, artystyczną lub naukową położonych na terenie Powiatu,

- wspieranie i współpraca z gminami w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze powiatu,
- opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami turystycznymi w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów powiatu oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów,
- utrwalenie w świadomości społecznej, zwłaszcza wśród młodego pokolenia, tzw. tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o dużym znaczeniu dla historii regionu związanych m.in. z dziedzictwem przemysłowym regionu, ważnymi wydarzeniami historycznymi, wybitnymi postaciami związanymi z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji,
- przeciwdziałanie niedostatecznej roli dziedzictwa kulturowego w lokalnej polityce w tym budowaniu tożsamości i więzi społecznych, rozwoju gospodarczego opartego na innowacyjności oraz przedsiębiorczości lokalnej i wykorzystującego różnorodność kulturową jako czynnik konkurencyjności,
- wspieranie i promocja partnerstwa publiczno-prywatnego służącego funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,
- prowadzenie aktywnego marketingu dziedzictwa kulturowego, m.in. we współpracy z NGO i przy wykorzystaniu programów grantowych Powiatu.

• **Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030+**

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Ostrowieckiego do roku 2030+ została przyjęta uchwałą nr LIX/367/2022 Rady Powiatu Ostrowieckiego z dnia 29 czerwca 2022 r.

Strategia jest podstawowym i najważniejszym dokumentem samorządu powiatowego diagnozującym podstawowe uwarunkowania i potrzeby rozwojowe oraz potencjał powiatu, opisującym podejście zintegrowane, określającym obszary, cele i kierunki interwencji polityki rozwoju, prowadzonej w przestrzeni powiatu w perspektywie najbliższych lat, w tym przy szerokiej partycypacji interesariuszy i partnerów.

Wyznaczone priorytety i cele wyszczególnione w strategii zostały określone na podstawie wniosków z kompleksowej diagnozy uwarunkowań i potrzeb rozwojowych oraz potencjału powiatu ostrowieckiego, zdefiniowanych wyzwań rozwojowych i przyjętej wizji rozwoju do 2030 roku. W obszarze dziedzictwa kulturowego można wskazać:

Obszar strategiczny: Oferta czasu wolnego i branże powiązane.

Cel strategiczny: Aktywowanie turystycznego i kulturowego potencjału powiatu ostrowieckiego.

Cel operacyjny: Wykorzystanie oraz ochrona Krzemionkowskiego Regionu Prehistorycznego Górnictwa Krzemienia Pasiastego.

Kierunki interwencji (kluczowe działania):

- Utworzenie parku kulturowego obejmującego Region Prehistorycznego Górnictwa Krzemienia Pasiastego.
- Rozbudowa Muzeum Historyczno-Archeologicznego oraz ścieżki Dydaktycznej.
- Organizacja wydarzeń promujących prehistoryczną przeszłość regionu, w tym flagowego produktu/imprezy.
- Doskonalenie systemu zarządzania produktem turystycznym jakim są Krzemionki.

Cel operacyjny: Rozwój infrastruktury oraz spójnej oferty turystycznej.

Kierunki interwencji (kluczowe działania):

- Promocja oferty Muzeum Historyczno-Archeologicznego wśród uczniów szkół z powiatu ostrowieckiego i powiatów ościennych.
- Rozwój i modernizacja wielosezonowych szlaków turystycznorekreacyjnych – rozwój zintegrowanej sieci szlaków rowerowych, budowa nowych i remont istniejących, w tym jako standard przy budowie i modernizacji dróg, infrastruktura towarzysząca, tworzenie i oznakowanie szlaków, informacja towarzysząca, popularyzacja poprzez dedykowane aplikacje i wydarzenia.
- Tworzenie warunków dla rozwoju infrastruktury turystycznej i wypoczynkowej, w tym bazy noclegowej.

– Tworzenie spójnej oferty turystycznej powiatu ostrowieckiego oraz jej promocja, również w porozumieniu z gminami i innymi powiatami.

– Promocja i rozwój turystyki wiejskiej na terenie powiatu.

Cele operacyjny: Rozwój sportu i rekreacji oraz aktywizacja ruchowa mieszkańców.

Kierunki interwencji (kluczowe działania):

– Organizacja wydarzeń kulturalnych o zasięgu regionalnym.

– Utworzenie Muzeum na Świeżym Powietrzu w ruinach w Nietulisku Dużym.

Cele operacyjny: Kultura i dziedzictwo kulturowe włączone w obieg gospodarczy i społeczny.

Kierunki interwencji (kluczowe działania):

– Udział w utworzeniu szlaku turystyki postindustrialnej „Żelazne Doliny”.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty, które dotyczą dziedzictwa kulturowego miasta.

• Program Rewitalizacji Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2016-2023

Program Rewitalizacji Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2016-2023 został przyjęty uchwałą nr XL/140/2016 przez Radę Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w dniu 28 grudnia 2016 r.

Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

Na podstawie analizy potencjalnych zjawisk kryzysowych, ze względu na ich skalę i natężenie, wybrano obszary zdegradowane – są osiedla Śródmieście, Rosochy, Denków, Ogrody, 25-lecia PRL (ob. Spółdzielców), Hutnicze, Częstocice, Kamienna, Pułanki, Stawki. Na tych obszarach występują negatywne zjawiska w sferach gospodarczej, środowiskowej oraz technicznej, jak również w sferze przestrzenno-funkcjonalnej.

Obszar rewitalizacji to obszar obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego, zamierza się prowadzić rewitalizację.

W Programie wyznaczono 5 obszarów rewitalizacji:

– Obszar A – Osiedle Śródmieście, Denków, Kamienna, Trójkąt (fragmenty), powierzchnia obszaru 250,0 ha, 5,38% udziału ogółem.

Obszar obejmuje historyczne centrum miasta z Rynkiem i przylegającymi ulicami. Znajdują się tutaj cenne obiekty zabytkowe oraz układy urbanistyczne. W skład obszaru wchodzi część najstarszego osiedla miasta (dawniej samodzielne miasto) – Denkowa wraz z usytuowaną w tym rejonie placówką oświatową oraz zabytkowym kościołem św. Stanisława Biskupa i Męczennika i kaplicą rodziny Kotkowskich na cmentarzu parafialnym.

– Obszar B – Osiedle Ogrody, Rosochy (fragmenty), powierzchnia obszaru 54,53 ha, 1,17% udziału ogółem.

– Obszar C – Osiedle Hutnicze, Częstocice (fragmenty), powierzchnia obszaru 172,0 ha, 3,70% udziału ogółem.

W latach 1827-1839 powstał tu zakład hutniczy, który dał początek Hucie Ostrowiec. Po upadku huty tereny przemysłowe popadły w ruinę. W latach 70. XX w. huta została przeniesiona do nowego, nowoczesnego zakładu zlokalizowanego na obrzeżach miasta. Na terenie tego obszaru funkcjonował także duży zakład przemysłowy cukrownia „Częstocice”, który również został zamknięty. Na obszarze zlokalizowana jest hala widowiskowo-sportowa, boisko sportowe, parku hutniczy oraz dawne osiedle robotnicze. Ofertę kulturalną

uzupełnia zlokalizowany na obszarze zabytkowy Pałac Wielopolskich, zabytkowe obiekty Zakładów Ostrowieckich oraz układ urbanistyczny osiedla mieszkalnego przy dawnych zakładach ostrowieckich i planowane do uruchomienia w przyszłości Centrum Tradycji Hutnictwa.

– Obszar D – Osiedle Pułanki (fragment), powierzchnia obszaru 23,03 ha, 0,50% udziału ogółem

– Obszar E – Osiedle Koszary, powierzchnia obszaru - 34,45 ha, 0,74% udziału ogółem.

Dla dziedzictwa kulturowego znaczenie mają Obszar A i C, których rewitalizacja może znacząco wpłynąć na stan zachowania obiektów znajdujących się na ich terenie oraz przyczynić się do wzrostu atrakcyjności turystycznej tych obszarów.

W Programie opisano zabytki i dziedzictwo kulturowe miasta, w tym obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

• Strategia Rozwoju Gminy Ostrowiec Świętokrzyski na lata 2021-2030

Strategia Rozwoju Gminy Ostrowiec Świętokrzyski na lata 2021-2030 została przyjęta uchwałą nr XL/114/2020 przez Radę Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego z dnia 11 grudnia 2020 r.

Jest to dokument, który określa zasady i kierunki długofalowej koncepcji rozwoju gminy. Poprzez wyznaczone cele, wskazuje na obszary koncentracji wysiłku rozwojowego i pożądane tendencje zmian. Wdrażanie strategii zgodnie z zawartą w niej misją pozwoli na poprawę atrakcyjności i wizerunku miasta, jakości życia mieszkańców oraz otaczającego środowiska przyrodniczo-kulturalnego.

W Strategii wyróżniono dwa poziomy celów – cele strategiczne, które mają w niej najwyższą wagę i znajdują się na najwyższym poziomie w hierarchii elementów tej Strategii, a także cele operacyjne, które są podporządkowane celom strategicznym, ponieważ z nich wynikają. Poniżej wskazano te, które są związane z dziedzictwem kulturowym.

Cel operacyjny O15. Zachowane i wielowymiarowo wykorzystane dziedzictwo kulturowe.

W Strategii podkreślono ważność wielowymiarowe zachowania dziedzictwa kulturowego tak aby nie uległo degradacji lub zapomnieniu. Jednocześnie jednak zakłada się znaczące pogłębienie jego wykorzystania. Przyjmuje się zatem, że może i powinno ono pełnić rolę ważnego składnika tożsamości lokalnej mieszkańców, integrować ich wokół siebie, a także stanowić podstawę tworzenia wielu nowych wartości, w tym innowacyjnych, nie tylko kulturowych, ale również gospodarczych, np. turystyczno-rekreacyjnych, handlowych, rzemieślniczych, rękodzielniczych, a nawet gastronomicznych i spożywczych. Dlatego stopień osiągnięcia tego celu w istotnym stopniu warunkuje osiągnięcie celu operacyjnego O5, polegającego na wykształceniu komplementarnej regionalnie turystyki i rekreacji, a także celu operacyjnego O1, polegającego na wykształceniu przyjaznego ekosystemu rezylientnej przedsiębiorczości. Jest również ważny dla osiągnięcia celu operacyjnego O16, polegającego na kreowaniu integrującej i stymulującej działalności kulturalnej.

Priorytety:

– Ochrona i rewitalizacja materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego miasta.

– Wykorzystania materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego miasta w integracji i aktywizacji społecznej, a także w rozwoju komplementarnych regionalnie funkcji turystyczno-rekreacyjnych miasta.

Cel operacyjny O16. Integrująca i stymulująca kultura.

Jako kolejny cel operacyjny przyjęto kreowanie, wspieranie i dostarczanie takiej, lokalnej działalności kulturalnej, w której dominować będą aktywności integrujące społeczność miasta i stymulujące ją do kolejnego działania, zarówno w obszarze kultury, jak i poza nim. Przyjmuje się zatem, że realizowane będą aktywności kulturalne, które będą zwiększać istniejące już zapotrzebowanie na kulturę oraz transformować osoby biernie w tym zakresie w zaangażowanych odbiorców kultury (kultura zamiast jej braku), a odbiorców w aktywnych jej współtwórców (kultura angażująca, zamiast biernie konsumowanej). Przyjmuje się także, że w realizowana i wspierana przez gminę działalność kulturalna stymulować będzie mieszkańców do aktywności prośrodowiskowej, obywatelskiej, społecznej, w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego (kultura zaangażowana w codzienne życie mieszkańców). Stymulacyjny charakter planowanej działalności kulturalnej wyrażał się będzie również w jej roli w rozwój komplementarnych regionalnie funkcji turystyczno-rekreacyjnych miasta, a niekiedy również wytwórczych i handlowych.

Priorytety:

- Dopełnienie bazy materialnej miejskiej działalności kulturalnej.
- Dostosowywanie gminnej działalności w zakresie kultury do oczekiwań i aspiracji mieszkańców miasta – ze zwiększonym udziałem środowisk młodzieży i seniorów.
- Wykreowanie wielopokoleniowego zaangażowania w kulturę, w tym dla prewencji i rozwiązywania problemów społecznych i integracji społeczności lokalnej.
- Rozwój ponadlokalnych funkcji kulturotwórczych miasta i popularyzujących kulturę w skali ponadlokalnej, w tym zintegrowanych z jego komplementarnymi regionalnie funkcjami turystyczno-rekreacyjnymi.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego zostało przyjęte uchwałą nr XXXVIII/97/2020 Rady Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego z dnia 28 października 2020 r.

Studium to podstawowy dokument planistyczny szczebla lokalnego, opisującym stan zagospodarowania przestrzeni oraz definiujący kierunki realizowania polityki przestrzennej gminy. Studium wytycza politykę przestrzenną gminy, która ma na celu zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju wszystkich elementów struktury przestrzennej miasta. Określona polityka przestrzenna stanowi wytyczne koordynacyjne dla sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Studium wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Głównymi priorytetami w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków na terenie miasta są:

- promowanie istniejących wartości kulturowych miasta oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych,
- ochrona dziedzictwa archeologicznego w ścisłym połączeniu z ochroną krajobrazu kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- bieżąca aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków,
- uwzględnianie ochrony zabytków przy planowaniu budżetu miasta,
- utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym przez podmioty nimi władające,
- ochrona i rewaloryzacja zabytkowej zieleni miejskiej.

W odniesieniu do zabytków nieruchomych wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego obowiązuje priorytet wymagań konserwatorskich we wszystkich działaniach planistycznych, projektowych i realizacyjnych.

W stosunku do obiektów budowlanych będących w Gminnej Ewidencji Zabytków ochronie podlega bryła i wygląd zewnętrzny budynków. Prace prowadzone przy tych obiektach, mogące mieć wpływ na wygląd zewnętrzny budynków – przebudowy, rozbudowy, remonty elewacji, remonty dachu i wymiany pokrycia, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej – powinny być konsultowane ze służbami konserwatorskimi i poprzedzone opinią konserwatorską.

Ponadto w stosunku do ww. obiektów i obszarów obowiązują następujące kierunki działań ochronnych:

- trwałe zachowanie historycznej formy architektonicznej i substancji budowlanej,
- utrzymanie (ewentualnie rewaloryzacja) otoczenia obiektu zabytkowego, zgodnie z historycznym zagospodarowaniem,
- opracowanie rozwiązań inwestycyjnych na podstawie zaleceń konserwatorskich, zgodnie z odpowiednimi przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków,
- zapewnienie warunków prawnych i organizacyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków poprzez ich odpowiednie utrzymanie przez podmioty nimi władające,
- uwzględnienie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W stosunku do zabytkowych parków, kierunki ochrony powinny polegać na:

- zachowaniu historycznego rozplanowania i historycznych granic założenia (układu wnętrza parkowych, układu duktów, elementów wodnych, powiązań z otoczeniem),
- zachowaniu historycznego tworzywa roślinnego (drzew i krzewów),
- zachowaniu historycznych elementów architektury ogrodowej (ogrodzeń, bram, itp.),
- nowe nasadzenia w zakresie lokalizacji oraz składu gatunkowego powinny stanowić kontynuację historycznych rozwiązań,
- wszelkie działania skutkujące zmianą zagospodarowania przestrzeni w obszarach powiązań widokowych zabytkowych parków z otoczeniem powinny być analizowane pod kątem ich wpływu na ekspozycję założenia.

W stosunku do zabytkowych cmentarzy, kierunki ochrony powinny polegać na:

- zachowaniu historycznego rozplanowania i granic,
- zachowaniu historycznego tworzywa roślinnego (drzew i krzewów),
- zachowaniu historycznych elementów architektury cmentarzy (ogrodzeń, bram, grobowych kaplic kubaturowych, budynków obsługujących cmentarze),
- nowe nasadzenia w zakresie lokalizacji oraz składu gatunkowego powinny stanowić kontynuację historycznych rozwiązań,
- ograniczeniu do minimum nowych elementów zagospodarowania przestrzennego, które mogłyby zdominować historyczny charakter cmentarzy,
- ochronie powiązań widokowych cmentarzy z otoczeniem.

W stosunku do zabytkowych układów urbanistycznych, kierunki ochrony powinny polegać na:

- zachowaniu historycznie ukształtowanej siatki ulic,
- uwzględnianiu przy podziałach wtórnych nieruchomości przyległych do wymienionych ulic,
- historycznych zasad wydzielenia nieruchomości i tradycyjnego sposobu rozmieszczania zabudowy na działkach budowlanych,
- zachowaniu historycznie ukształtowanych linii zabudowy,
- utrzymaniu istniejącej zabudowy noszącej cechy tradycyjnej architektury regionalnej i realizację nowej w nawiązaniu do tradycyjnej, w szczególności w zakresie: architektury budynków, gabarytów, kształtów dachów, kolorystyki pokryć dachowych i elewacji.

Postuluje się wpisanie osi kulturowych na terenie miasta w układ ciągów turystycznych i docelowy układ ścieżek rowerowych.

W Ostrowcu Świętokrzyskim występują strefy ochrony planistycznej (wyznaczone na podstawie obowiązujących dokumentów planistycznych), w obrębie których postuluje się:

- zachowanie historycznych placów i siatki ulic,
- zachowanie zasadniczych proporcji wysokościowych zabudowy,
- zachowanie utrwalonych dominant architektonicznych,
- ochronę ekspozycji panoram historycznego układu przestrzennego,
- zachowanie historycznego rozplanowania kwartałów zabudowy, linii zabudowy,
- ochronę osi widokowych nakierowanych na najważniejsze historyczne obiekty budowlane,
- zachowanie historycznych form terenów zieleni,
- w przypadku wprowadzania nowych elementów przestrzennego zagospodarowania należy zwracać uwagę nie tylko na ich znaczenie w relacjach do bezpośredniego zabytkowego otoczenia, ale także na ich wpływ na parcelację historycznych zespołów.

Na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego znajdują się stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków (54 stanowiska). Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, w obrębie stanowisk archeologicznych obowiązują wymogi postępowania zgodnie z przepisami odrębnymi z zakresu ochrony zabytków.

Prace ziemne prowadzone w obrębie stanowisk archeologicznych, wskazanych do objęcia ochroną planistyczną, wymagają przeprowadzenia badań archeologicznych w formie nadzoru. Na badania te należy uzyskać pozwolenie ŚWKZ. Planowane w obrębie stanowisk archeologicznych zamierzenia inwestycyjne wymagają wcześniejszego uzgodnienia w celu uzyskania zaleceń konserwatorskich dla przedmiotowej inwestycji.

W przypadku likwidacji istniejącego obiektu lub obszaru zabytkowego, lub jego skreślenia z rejestru zabytków lub gminnej/wojewódzkiej ewidencji zabytków, nakazy, zakazy i ograniczenia w stosunku do niego przestają obowiązywać.

W przypadku wpisania do rejestru zabytków lub gminnej/wojewódzkiej ewidencji zabytków nowych obiektów lub obszarów, niewymienionych w Studium, należy stosować wszelkie nakazy, zakazy i ograniczenia dla nich obowiązujące na podstawie przepisów odrębnych.

• **Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**

Gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla miasta Ostrowiec Świętokrzyski został opracowany w 2005 r. Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Zgodnie z przepisami Plan aktualizowany jest co roku.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

5.2.1. Charakterystyka miasta

• **POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE**

Ostrowiec Świętokrzyski to miasto położone w pld.-wsch. części Polski, w województwie świętokrzyskim, w powiecie ostrowieckim. Od pñ.-zach. miasto sąsiaduje z gminą miejsko-wiejską Kunów. Z pozostałych stron miasto otaczają tereny gminy wiejskiej Bodzechów. Miasto jest siedzibą władz powiatu ziemskiego, który tworzy wraz z pięcioma sąsiednimi gminami: Bałtów, Bodzechów, Ćmielów, Kunów, Waśniów.

Miasto położone na wyżynie Małopolskiej, na Wyżynie Opatowsko-Sandomierskiej i Przedgórzu Łżeckim, po pñ.-wsch. stronie Gór Świętokrzyskich. Charakterystycznym elementem rzeźby terenu jest skarpa Przedgórza Łżeckiego oraz wyniosłości wzgórz wzdłuż wyżyny opatowsko-sandomierskiej a także wcięta głęboko dolina rzeki Kamiennej, dająca możliwość ciekawej ekspozycji znaczącej części miasta. Zróźnicowanie rzeźby terenu związane jest z budową geologiczną i tektoniczną skał starszego podłoża i okolicy.

• **ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE**

Podstawowy układ wodny stanowi rzeka Kamienna i jej dopływy: prawobrzeżna Modła i Szewnianka (zwana też Kamionką) i lewobrzeżne zanikające starorzecze i ciek Struga Denkowska. Do układu wodnego należy zaliczyć również Kanał Młynówka i Rów Kanclerski płynące w dolinie rzeki Kamiennej, system rowów melioracyjnych, kanał hutniczy zasilający teren starej huty oraz kanał odprowadzający wody z oczyszczalni znajdującej się na terenie „CELSY” Huta Ostrowiec S.A. Rzeka Kamienna stanowi oś przyrodniczo-ekologiczną pñ. części regionu w tym miasta Ostrowca Świętokrzyskiego biegnącą u podnóża skarpy zapewniając charakterystyczny mikroklimat i walory krajobrazowo-estetyczne. Dolina Kamiennej stanowi korytarz ekologiczny miasta.

Miasto znajduje się w zasięgu lasów Puszczy Iłżeckiej od strony płn. i wsch. Lasy stanowią około 12% powierzchni terenu miasta.

Niewielki fragment miasta od strony pld.-wsch. położony jest w granicach obszaru Natura 2000 Dolina Kamiennej PLH 260019. Na obszarze tym dominują rozległe, ekstensywnie użytkowane łąki o zmiennym uwilgotnieniu, łągi i zarośla wierzbowe, torfowiska niskie i murawy kserotermiczne. Obecnie obserwuje się niekorzystną zmianę tych siedlisk. Zmiana sposobu użytkowania gruntów może być zagrożeniem dla tych siedlisk.

W kierunku zach. od miasta zlokalizowany jest obszar Natura 2000 Wzgórza Kunowskie PLH 260039. W kierunku wsch. od granicy miasta położony jest projektowany obszar ochrony siedlisk Natura 2000 – Rezerwat Archeologiczny Krzemionki Opatowskie PLH 260024. Miasto otaczają tereny stanowiące Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej.

Charakterystycznymi dla miasta elementami są obszary zieleni urządzonej, związane z historycznymi układami urbanistycznymi. W dzielnicy „Śródmieście” w obrębie starego miasta jest to park miejski im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, w dzielnicy Kuźnia park w zespole pałacyku myśliwskiego Wielopolskich, zalesione enklawy lasów Puszczy Iłżeckiej wzgórza Przedgórze Iłżeckiego, na osiedlu hutniczym (dawne osiedle fabryczne Klimkiewiczów) – park fabryczny, w dzielnicy Częstocice zespół pałacowo-parkowy przy ob. Muzeum Historyczno-Archeologicznym oraz zespół parku i domu administratora w obrębie dawnej osady fabrycznej cukrowni.

Na terenie miasta znajduje się pięć pomników przyrody:

- dąb szypułkowy „Dąb Wolności”, na terenie Parku Miejskiego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego;
- dąb szypułkowy „Adam”, na terenie Parku Miejskiego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego;
- dąb szypułkowy na terenie dawnego cmentarza żydowskiego;
- „Kasztany nad Kamienną” – grupa drzew o gatunku kasztanowiec zwyczajny, usytuowane na terenie pasa drogowego ulicy Alei 3 Maja;
- głąz narzutowy zlokalizowany na terenie III Liceum Ogólnokształcącego przy ul. Henryka Sienkiewicza 67.

5.2.2. Zarys historii obszaru miasta

Najstarsze na terenie obecnego Ostrowca Świętokrzyskiego, udokumentowane i potwierdzone przez archeologów ślady plemion koczowniczych, pochodzą ze starszej epoki kamienia - paleolitu. Najstarszy ślad osadniczy - zlokalizowany w Ostrówku (część osiedla Ludwików) - pochodzi z ok. 4000 lat p.n.e. Wykorzystywany przez ówczesnych ludzi, m.in. do wyrobu narzędzi i broni, krzemień pozyskiwany był w kopalniach na terenie Przedgórze Iłżeckiego. Na obszarze nieistniejącej wsi Krzemionki w pobliżu Ostrowca odkryto kopalnię krzemienia pasiastego. Stanowią one jeden z najważniejszych w Polsce rezerwatów archeologicznych i są ewenementem na skalę europejską - ze względu na wielkość obszaru i intensywność eksploatacji.

W skład współczesnego Ostrowca Świętokrzyskiego wchodzi dwa historyczne miasta, założone w końcu XVI w. - Ostrowiec i Denków oraz okoliczne wsie, osady i tereny przemysłowe oraz przemysłowe. Najwcześniejsze wzmianki historyczne dotyczące wiosek Ostrów i Częstocice sięgają lat 1369 i 1374, pozostałe obszary zagospodarowywane były na przestrzeni następnych wieków. W 1924 r. w obręb miasta włączono osady: Klimkiewiczów, Romanów, Kuźnia, Piaski, Ludwików, zaś w 1954 r.: dawne miasto Denków, Częstocice, Kolonię Robotniczą, Zygmunówkę, Brezelię, Koszary, Gutwin, Dudy i Budy. Każda z tych miejscowości posiada swoją historię i odmienne uwarunkowania rozwoju.

W 1564 r., na gruntach wsi Denków, Stanisław Michowski, na podstawie przywileju króla Zygmunta Augusta, założył miasto Magna Michów, które w XVII w. powróciło do nazwy Denków. Szybko stało się znaczącym w Polsce ośrodkiem garncarstwa i tkactwa. Już w XVII w. jego właścicielami zostali Siemianowscy (fundatorzy kościoła), później Małachowscy i Kotkowscy. Po pożarze w 1743 r. Denków dość szybko podniósł

się ze zniszczeń, przybywało domów, wzbogacała się infrastruktura przemysłowa. Pod koniec XVIII w. istniał w mieście młyn, browar, ratusz, dwie karczmy, w 1812 r. rozpoczęła działalność kaflarnia Józefa Petrowskiego, w poł. XIX w. - wytwórnia kafli i fajansu Gabriela Weissa. Znajdował się tu szpital przykościelny i austeria. Denków wraz z Bodzechowem tworzył także kompleks hutniczy. W 1869 r. utracił prawa miejskie, w 1954 r. został włączony w granice Ostrowca Świętokrzyskiego.

Ostrowiec powstał nieco później - na terenach w pobliżu wsi Ostrów, którą w końcu XVI w. wykupił Jakub Gawroński. W 1597 r., na prawym brzegu rzeki Kamiennej wyznaczył rynek, dający początek miastu, które prawa miejskie uzyskało w 1613 r. Jeszcze w 1606 r. dobra ostrowieckie przejął Janusz Ostrogski herbu Baklay. W późniejszym czasie były one w posiadaniu znakomitych rodów magnackich Rzeczypospolitej: Tarnowskich, Czartoryskich, Lubomirskich, Radziwiłłów, Ostrogskich, Zasławskich, Sanguszków, Wielopolskich, Dobrzańskich, Łubieńskich i innych. W 2 poł. XIX w., po powstaniu styczniowym, miasto uległo komunalizacji.

Ostrowiec rozwijał się wolno, w oparciu o rzemieślników i handel. Odnotowano czapników, rzeźników, krawców, miecznika, złotnika, szklarza, stolarza, kotlarza i szmuklerza. Kupcy handlowali skórami, kożuchami, futrami, płótnem, żelazem i jego wyrobami, woskiem, miodem, tytoniem i nićmi. Rozwój został wyraźnie zahamowany w poł. XVII w., w czasie wojny polsko-szwedzkiej. W 1762 r. Konstancja z Denhoffów - Sanguszkowa, dla gospodarczego wzmocnienia Ostrowca, nadała nowe przywileje dla cechu rzemiosł różnych. Od początku istnienia, prócz Polaków, w mieście mieszkali Żydzi, o których pierwsza wzmianka pojawiła się w 1637 r. W XIX w. stanowili ok. 80 % populacji. W mieście istniała drewniana synagoga, cmentarz, murowana łaźnia.

Szybciej rozwijały się bezpośrednie okolice miasta. Ostrowiec położony jest na obszarze Staropolskiego Zagłębia Przemysłowego, którego osią jest rzeka Kamienna, traktowana również jako rzeka spławna. Był to obszar obfitujący w surowce mineralne, w tym różnorodne rudy żelaza zalegające w warstwach ułatwiających eksploatację. Od czasów rzymskich rozwijało się tu kopalnictwo rud, na mniejszą skalę kontynuowane w czasach średniowiecza. Ponowny rozkwit kopalnictwa oraz hutnictwa żelaza przypadł na czasy staropolskie. W XVI - XVIII w. w rejonie Ostrowca funkcjonowały liczne kuźnice pracujące w oparciu o energię wodną. Kopalnictwo rud i działalność kuźnic zakończyła się w pocz. XIX w. wraz z rozwojem produkcji wielkopiecowej, co miało związek z postępowaniem technologicznym oraz z koncepcją uprzemysłowienia doliny rzeki Kamiennej wdrażaną przez Stanisława Staszica, kierującego Główną Dyрекcją Górniczą z siedzibą w Kielcach. Jednym z jej aspektów było utworzenie kombinatu fabryk żelaznych na Kamiennej, zaś celem - przeobrażenie leśno-rolniczego obszaru w prowincję górniczą. Intensyfikacja prac nastąpiła po utworzeniu Królestwa Kongresowego w 1815 r. Do dynamicznego rozwoju uprzemysłowienia regionu przyczyniły się również duże zasoby taniej siły roboczej - przemysł stał się rozwiązaniem dla problemów demograficznych wsi.¹

Ok. 1813 r. Jerzy Dobrzański, ówczesny właściciel dóbr ostrowieckich, wybudował w miejscu zwanym Kuźnią (ob. dzielnica Ostrowca) pierwszy kompleks hutniczy. W 1816 r. działały tu dwie fryszerki oraz wielki piec z trzema miechami, nieco później - trzecia fryszerka. W 1840 r. w Kuźni znajdowały się dwa zakłady: wielki piec z czterema miechami oraz fryszerka funkcjonująca do lat 70. XIX w., przetwarzająca surowe żelazo uzyskane w, powstałej w międzyczasie, hucie Klimkiewiczów.

W 1826 r., na terenie wsi Częstocice, Henryk Łubieński uruchomił pierwszą w Królestwie Polskim², trzecią na obszarze obecnej Polski (po Gałowie w Wielkopolsce -1820 i Puźnikach w Galicji -1823), cukrownię Częstocice.

¹ M. Dworak, P. Tobiasz-Lis, Współczesne znaczenie dziedzictwa przemysłowego w dolinie rzeki Kamiennej (woj. świętokrzyskie), w: Acta Universitatis Lodzianis, Folia Geographica Socio-oeconomica 26, 2016: 115–13, Internet: file:///C:/Users/Bo%20C5%BCena%20Danielska/Downloads/Wspolczesne_znaczenie_dziedzictwa_przemyslowego_w_.pdf (dostęp: 01.12.2022)

² Godlewski J., Przemysł cukrowniczy w Królestwie Polskim, 1870-1914, Białystok 2009, s. 20,21; Internet: <http://pbc.biaman.pl/Content/15164/PDF/Przemys%20C5%82%20cukrowniczy.pdf> (dostęp: 23.03.2023)

W latach 1837-1839 powstała huta, zwana początkowo Hutą Klimkiewiczów (od nazwiska inż. Antoniego Klimkiewicza). Jej podstawowym wydziałem produkcyjnym były dwa Wielkie Piece. Dzięki zastosowaniu nowoczesnych rozwiązań i przemyślanym inwestycjom Huta stała się czołowym zakładem przemysłowym Królestwa Polskiego. Dla jej potrzeb, przy drodze biegnącej z Kuźni do Częstocic, wybudowano cegielnię. Wokół huty, która z czasem przyjęła nazwę Zakładów Ostrowieckich, rozwijały się mniejsze zakłady, między innymi materiałów ogniotrwałych i zakłady spożywcze.

W dwa lata po upadku powstania listopadowego, tj. w 1833 roku, górnictwo i hutnictwo przekazano pod zarząd Banku Polskiego. Potem przejął je Wydział Górniczy w Komisji Przychodów i Skarbu Królestwa Polskiego. Rozwojowi przemysłu nie sprzyjało również powstanie styczniowe, po którym miasto uległo komunalizacji. W latach 1863-1864 rejon Ostrowca Świętokrzyskiego był jednym z aktywniejszych ośrodków ruchu powstańczego w Królestwie. W Bodzechowie Jeziorkach (Sudole), Kaplicy, Chocimowie, Opatowie, Nowej Słupi - Świętym Krzyżu, Jaworze Soleckim stoczono bitwy i potyczki. Miejsca związane z powstaniem upamiętniono tablicami i pomnikami.

W latach 70. XIX w., z rozkazu cara wyprzedano państwowe zakłady, przemysł w dolnie rzeki Kamiennej stracił na znaczeniu wobec szybko rozwijającego się Górnego Śląska. Lecz ostrowiecka huta funkcjonowała dobrze. W latach 1884-1885 ze Skarżyska do Ostrowca doprowadzono odnogę kolei dęblińsko-dąbrowskiej. W 1885 r. powstała spółka Władysława Laskiego i Jerzego Pastora, która przejęła majątek Huty, przekształcona w 1886 r. w Towarzystwo Akcyjne Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich. Towarzystwo podjęło modernizację istniejących obiektów i rozbudowało produkcję. Rozwój huty wpływał pomyślnie na rozwój regionu.

W 1893 r. inżynier Klepacki na tzw. „Łakach” między Denkówkiem a Ostrówkiem (ob. między ul. Opatowska i Zygmunta) wybudował zakład produkujący cegły i materiały ogniotrwałe. Pod koniec XIX w. zatrudniał 280 osób. Wokół niego rozwinęła się osada zwana Ludwikowem. Przy obecnej ul. Kilińskiego, na terenie dawnej osady Bolesławów oraz folwarku Staw Denkowski, Tomasz Głowacki wybudował w 1894 r. cegielnię „Jadwigów”. Oba zakłady zapewniły miastu status ważnego ośrodka przemysłu w branży materiałów ogniotrwałych. W czasach PRL tradycje te kontynuowały Ostrowieckie Zakłady Materiałów Ogniotrwałych utworzone z połączenia cegielni Klepackiego i Głowackiego.³ W mieście rozwijał się też przemysł spożywczy.

Na pocz. XX w. rozpoczął się proces konsolidacji Ostrowca - miasta rzemieślników i kupców - z przylegającymi do niego osadami przemysłowo-rolniczymi. W 1906 r. w Ostrowcu powstała pierwsza szkoła żeńska, a w 1913 r. - progimnazjum dla chłopców. W czasie rewolucji w 1905 r. miały tu miejsce masowe wystąpienia robotnicze, których kulminacją było proklamowanie 28 grudnia 1905 r. Republiki Ostrowieckiej. Na okres około dwóch tygodni władzę w mieście i sąsiednich powiatach przejęła PPS, kierowana przez Ignacego Boernera. Upadek Republiki - w połowie stycznia 1906 r. - nastąpił po przybyciu do miasta dwóch carskich pułków piechoty wraz z artylerią.

Istotny impuls do rozwoju przemysłu metalowego na pocz. XX w. stanowiły przygotowania do spodziewanej wojny. Jej wybuch w 1914 r. dla zakładów nad rzeką Kamienną był tragiczny w skutkach. Zamykano je, rekwirowano maszyny, produkty gotowe, surowce i półfabrykaty. Poniesione straty były ogromne. Odrodzenie przemysłu nastąpiło szybko. Po wojnie Spółka Akcyjna Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich w Ostrowcu Świętokrzyskim była jednym z trzech największych, działających zakładów zagłębia nad rzeką Kamienną. Po odzyskaniu niepodległości, luźno połączone z dominującym centrum starego miasta osiedla: Bolesławów, Karolinów, Filipów, Folwark - Piaski, Kolonia Zamłynie, Ostrówek połączono w jeden organizm miejski liczący około 27 000 mieszkańców, w tym około 10 000 ludności żydowskiej.

W okresie międzywojennym Ostrowiec rozwijał się dzięki inwestycjom związanym z budową Centralnego Okręgu Przemysłowego - kontynuacja koncepcji staszycowskiej, zainicjowana w 1928 r.⁴ Wybór terenu dla COP wynikał również ze strategicznego położenia regionu w tzw. „trójkącie bezpieczeństwa”,

³ Wiadomości Świętokrzyskie, 2015 - Rejestr tego co było a nie jest, Cegielnia i Elektrownia „Jadwigów”, OZMO - Ostrowieckie Zakłady Materiałów Ogniotrwałych, Internet: <http://ostrowiec-swietokrzyski.manifo.com/rejestr-tego-co-bylo-a-nie-jest> (dostęp: 23.03.2023)

⁴ M. Dworak, P. Tobiasz-Lis, Współczesne znaczenie dziedzictwa przemysłowego, ibidem...

najbardziej oddalonym od granic państwa, co stanowiło zabezpieczenie inwestycji przemysłowych na wypadek konfliktu zbrojnego. Wprowadzono ulgi dla przedsiębiorstw przemysłowych i komunikacyjnych oraz ulgi podatkowe dla prywatnych inwestorów.

W 1924 r. miasto znacznie poszerzyło swoje granice o Klimkiewiczów, Romanów, Kuźnię, Piaski, Ludwików, zostało też wydzielone z powiatu opatowskiego. Stworzyło to impuls do rozbudowy przestrzennej miasta. Wybudowano szereg gmachów użyteczności publicznej: budynek poczty, ubezpieczalnie społeczną (kasę chorych), szkołę podstawową i seminarium nauczycielskie, założono Park Miejski, przebudowano kościół pw. św. Michała Archanioła, w Klimkiewiczowie wzniesiono nowy kościół. W 1937 r. rozpoczęto budowę Domu Robotniczego (Zakładowy Dom Kultury). Działalność rozwinęły towarzystwa społeczno-kulturalne i amatorskie zespoły artystyczne. Działalność regionalną o aspiracjach naukowych prowadziło PTK, którego członkowie w 1926 r. założyli Muzeum Ziemi Opatowskiej. Od 1937 r. miasto nosi w nazwę Ostrowiec Świętokrzyski. Wcześniej, w latach 20. i 30. używana była nazwa Ostrowiec Kielecki, a na pocz. XX w. Ostrowiec nad Kamienną.

Wojska niemieckie zajęły Ostrowiec Świętokrzyski 8 września 1939 r. Zaczął się terror policyjny oraz planowa eksterminacja ludności żydowskiej i polskiej. W 1943 r. Niemcy zlikwidowali getto żydowskie, ludność wywieźli do obozów zagłady. W latach 1939-1945 mieszkańcy Ostrowca Świętokrzyskiego i jego okolic prowadzili walkę z okupantem. Wydawano prasę podziemną, prowadzono tajne nauczanie, wykonywano akcje sabotażowe i dywersyjne, produkowano granaty, formowano polowe oddziały partyzanckie.

Podczas II wojny światowej i okupacji niemieckiej zostało wymordowanych 11 tysięcy ostrowieckich Żydów. W Ostrowcu Świętokrzyskim miały miejsce liczne publiczne egzekucje, założono tu także obozy przejściowe dla jeńców, obóz Służby Budowlanej, obóz pracy (1941-1943) i getto żydowskie (1941-1942). W latach 1940-1944 funkcję komisarza miasta pełnił Bruno Motschall.

Dnia 16 stycznia 1945 r. Ostrowiec Świętokrzyskim został uwolniony spod okupacji niemieckiej. Miasto było zniszczone w znacznym stopniu, zniszczeniu uległo ok. 75% przemysłu. Szybko podjęto odbudowę hutnictwa, którego powojenny rozwój przypadł na lata 1950-1960, gdy państwowe plany gospodarcze koncentrowały się na najbardziej uprzemysłowionej części Zagłębia - dolinie rzeki Kamiennej. Tu nastąpiła koncentracja zakładów przemysłu środków transportu, hutnictwa żelaza, przemysłu maszynowego i metalowego oraz przemysłu materiałów budowlanych. W 1954 r. w granice administracyjne miasta włączono dawne miasto Denków, Częstocice, Kolonię Robotniczą, Zygmunówkę, Brezelię, Koszary, Gutwin, Dudy, Budy. Liczba mieszkańców osiągnęła 40000. W latach 1956-1965 opracowano koncepcję zagospodarowania przestrzennego Ostrowca Świętokrzyskiego.

W latach 1968-1972 we wsch. części miasta zbudowano nowy Zakład Metalurgiczny, tzw. Nowy Zakład (od lat 90. - *Huta Ostrowiec*), wraz ze Starym Zakładem (później *Zakłady Ostrowieckie S.A.*) w płd. części miasta tworzący „Hutę Ostrowiec”, która w 1980 r. osiągnęła maksymalną produkcję. W tym czasie na terenie miasta rozwinęło się wielorodzinne i indywidualne budownictwo mieszkaniowe. Powstały nowe dzielnice: Skarpa, Cukrownia, Kuźnia, Piaski, Słoneczne, Ostrówek, Ogrody, Pułanki, Rosochy, Stawki. Wybudowano wielooddziałowy szpital oraz przychodnie zakładowe i leczenia otwartego. Rozwinęła się sieć placówek handlowych i usługowych. Utworzono bazę dla szkolnictwa podstawowego, zawodowego, średniego, pomaturalnego. W mieście działały liczne placówki kulturalno-oświatowe, zakładowe i spółdzielcze. Od 1966 r. działalność prowadzi Muzeum Historyczno-Archeologiczne z oddziałem w Krzemionkach. Rozwinęły się środowiska twórcze. Aktywnie pracowało PTTK. Powstało Miejskie Centrum Kultury. Działały kluby oraz związki sportowe. Urządzono miejsca wypoczynku. W 1979 r. oddano do użytku Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji. Liczba mieszkańców miasta w 1991 r. wynosiła 78,6 tys.

Powstała w 1989 r. nowa sytuacja społeczno-gospodarcza kraju związana z gospodarką wolnorynkową i powstaniem sektora prywatnego, z którym polskie hutnictwo nie było w stanie konkurować, doprowadziła do restrukturyzacji huty. Początkowo przekształciła się w spółkę akcyjną Skarbu Państwa, potem została podzielona na dwa niezależne przedsiębiorstwa oraz szereg spółek pracowniczych. Na terenie Starego Zakładu od 1993 r. działały: Przedsiębiorstwo Budowy Maszyn i Konstrukcji, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-

Wdrożeniowe, Zakład Walcowni S.A. i Odlewnia Rur S.A. Jednak trudna sytuacja finansowa spowodowała, iż w 2002 r. Zarząd Huty ogłosił upadłość, a kapitał przejęli zagraniczni inwestorzy.⁵

Po okresie stagnacji, od pocz. XXI w. Ostrowiec Świętokrzyski ponownie przeżywał okres szybkiego rozwoju, zahamowany w pocz. lat 20. XXI w. W latach 1951-1975 był siedzibą powiatu miejskiego województwa kieleckiego, od 1999 r. jest miastem powiatowym w województwie świętokrzyskim.

⁵ 200 lat Huty w Ostrowcu Świętokrzyskim, Internet <http://www.200lathutywostrowcu.pl/historia/huta-w-okresie-restrukturyzacji-i-prywatyzacji-oraz-jej-przekształcen-własnościowych-1985-2002/> (dostęp; 04.12.2022.)

5.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych oraz kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne - kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, umiejętności i wiedza, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy Ostrowca Świętokrzyskiego wiąże się ściśle z krajobrazem przyrodniczym oraz wykorzystaniem jego zasobów naturalnych. Krzemień - w epoce kamienia podstawowy surowiec do wyrobu narzędzi i broni, rudy żelaza wydobywane i przetwarzane od okresu rzymskiego, przez średniowiecze do czasów współczesnych, kruszywa i surowce do produkcji materiałów budowlanych, lasy traktowane jako surowiec energetyczny i wody - wykorzystywane jako środek energetyczny i w transporcie - to podstawowy zasób dóbr naturalnych regionu, stymulujący jego rozwój od najdawniejszych czasów i kształtujący kulturowy krajobraz.

Wydobycie i wykorzystanie bogactw naturalnych sięgają okresu neolitu i wiąże się z obróbką krzemienia pasiastego i obsydianu. Pozostałością kultury materialnej czasów prehistorycznych są kopalnie krzemienia pasiastego na terenie dawnej wsi Krzemionki. Jest to kompletny, zróżnicowany technicznie kompleks wydobywczy obejmujący niemal 4000 kopalń na obszarze ok. 80 ha, datowanych na okres 3500-1600 lat p.n.e. (neolit i wczesna epoka brązu). Ich ilość, świadcząca o intensywności wydobywania, wielkość i unikatowa architektura wyrobisk z podziemnymi chodnikami i komorami, a także liczne miejsca wstępnej obróbki, obozowiska górników i stała odsada o nazwie Gawroniec stanowią bezcenne świadectwo możliwości technicznych ludzi epoki kamienia. Jest to ewenement na skalę światową, jeden z najważniejszych w Polsce rezerwatów archeologicznych, uznany za Pomnik Historii rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 08.09.1994 r., w 2019 r. wpisany na listę UNESCO.⁶ Przez okres funkcjonowania kopalń użytkowały je kolejne kultury: kultura pucharów lejkowatych (ok. 4000-3000 p.n.e.), kultura amfor kulistych (ok. 3000 - 2400 p.n.e.) użytkująca kopalnie najbardziej intensywnie i dystrybuująca wyroby na rynki europejskie oraz kultura pucharów dzwonowatych i kultura mierzanowicka - w schyłkowym neolicie i początkach epoki brązu.

Bogactwem naturalnym regionu były też złoża rud żelaza, których wydobycie i przetwórstwo rozpoczęło się w epoce żelaza. Przy czym wyspecjalizowane kopalnictwo rud sięga czasów rzymskich (I-IV w. n.e.). Wówczas w całym rejonie Gór Świętokrzyskich rozwinął się wielki okręg produkcji żelaza, obejmujący swym zasięgiem również dolinę rzeki Kamiennej. Pozostałością po działalności starożytnych hutników są stanowiska archeologiczne o charakterze produkcyjnym, m.in. w rejonie ul. Wąwozy oraz na terenie zespołu pałacowo-parkowego w Częstocicach, gdzie zlokalizowano osadę produkcyjną z epoki imperium rzymskiego. Poniżej warstwy z epoki rzymskiej odnaleziono tu przedmioty przynależne kulturze amfor kulistych oraz z drugiego tysiąclecia p.n.e. Hutnicze tradycje były kontynuowane w dobie średniowiecza.

Trzeba nadmienić, że poza Krzemionkami, prehistoryczne osadnictwo nie poczyniło na tyle znaczących zmian w środowisku, by utrwaliły się w krajobrazie. Dotyczy to również epoki brązu i epoki żelaza, gdy kolejne plemiona przynosząc swoje osiągnięcia techniki i wierzenia, zasiedlały region, zostawiając ślady w krajobrazie - osady, cmentarzyska czy miejsca grodów o przemodelowanej rzeźbie terenu. Ich wkład we współczesny krajobraz kulturowy pozostaje znikomy.

Rudy żelaza, gliny i surowce skalne wykorzystywane w przemyśle materiałów budowlanych, znaczenie rzeki Kamiennej, w odcinku źródłowym posiadającej spadek charakterystyczny dla rzek górskich, co zostało

⁶ C. Jastrzębski, A. Borys, Tradycje przemysłu regionu świętokrzyskiego. Korzenie Politechniki Świętokrzyskiej, Kielce 2016, s. 7

wykorzystane do napędzania urządzeń mechanicznych, zasoby energetyczne, których dostarczały lasy (drzewostany iglaste i liściaste) - to wszystko tworzyło dogodne warunki dla rozwoju przemysłu stanowiącego wyróżnik regionu ostrowieckiego. W czasach nowożytnych, ze względu na powyższe walory, region Ostrowca znalazł się na terenie tzw. Staropolskiego Okręgu Przemysłowego z najważniejszymi ośrodkami w Kielcach, Ostrowcu Świętokrzyskim, Starachowicach i Skarżysku-Kamiennej, w okresie międzywojennym znalazł się na obszarze Centralnego Okręgu Przemysłowego. Wielowiekowa obecność przemysłu zdeterminowała gospodarkę miasta, strukturę zatrudnienia, potencjał ludzki oraz ukształtowała jego krajobraz kulturowy.

• DZIEDZICTWO PRZEMYSŁOWE

W XVI-XVIII w. w rejonie Ostrowca działały kuźnie korzystające z lokalnych złóż surowca oraz kopalnie rud żelaza. Ich pozostałości zlokalizowane są na płd. od miasta, na terenie pól uprawnych w obrębie gm. Bodzechów. Z terenu Ostrowca znana jest kuźnica Erazma Niedźwiedzia działająca w latach 1564-1589, kuźnica zwana Rudą Ostrowiecką - w końcu XVII w. i kolejna - z 1 poł. XVIII w.⁷

W pocz. XIX w. wkroczyło hutnictwo wielkopieczowe. Pierwszy kompleks hutniczy z wielkim piecem powstał na terenie Kuźni (ob. dzielnica Ostrowca) w 1813 r., zaś w latach 1837-1839 powstała huta Klimkiewiczów, która zdominowała przestrzeń przemysłową w okolicach miasta, w następnych latach stając się jednym w czołowych zakładów przemysłowych Królestwa Polskiego i II Rzeczypospolitej.

Stanowiące materialne dziedzictwo rozwoju przemysłowego obiekty przemysłowe stanowiły starannie zaplanowane założenia obejmujące budynki zakładowe i przyfabryczne, pełniące funkcję administracyjną. Towarzyszyły im osiedla robotnicze powstające przy zakładach.

- **Zespół dawnej Huty Klimkiewiczów**, współcześnie wykorzystywane są hale walcowni dużej, średniej i małej, resorowni, montowni wagonów i kuźni, śrubiarni - wszystkie wraz z parkiem maszynowym. Przy nich powstały nowe budynki administracyjne, zaś obiekty pierwotnie znajdujące się w środkowej części placu fabrycznego zostały rozebrane. W pejzażu miasta widoczne są kominy fabryczne i monumentalna bryła zespołu. Zachowały się relikty pierwotnych torowisk i układu hydroenergetycznego. Inne założenia hutnicze pozostają zatarte.

Rozwój hutnictwa stymulował rozwój innego przemysłu. Na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego działały:

- **Cukrownia w Częstocicach** (1826-2006), obecnie na terenie zespołu, w istniejącym piecu trwa produkcja wapna palonego dla przemysłu hutniczego oraz budowlanego. Budynek nieczynnej cukrowni został wyremontowany i przystosowany do funkcji muzealnej - w 2018 r., z inicjatywy zarządu Krajowej Spółki Cukrowej S.A. z siedzibą w Toruniu, została otwarta Izba Pamięci Cukrownictwa. W planach jest nowoczesne multimedialne Muzeum Cukrownictwa Polskiego. Budynek dyrekcji i pozostałe budynki produkcyjne zostały wyremontowane, w stanie pierwotnym pozostaje nieużytkowany magazyn cukru, zaś płn.zach. część zespołu wraz z monumentalnym magazynem została wydzielona, jako odrębna posesja i pozostaje zaniedbana.

- **Browar**, który stanął w 1908 r. przy ul. Siennieńskiej z inicjatywy Stanisława L. Saskiego, właściciela cegielni przy ob. ul. Kilińskiego i Spółki Handlowej przy Alei 3 Maja. W skład majątku Saskiego wchodziły m.in.: słodownia, stolarnia, suszarnia i młyn parowy. Firma po wojnie została znacjonalizowana, funkcjonowała pod różnymi nazwami - do likwidacji w latach 70. XX w. W 1984 r. pojęto adaptację kompleksu na centrum kulturalne, po remoncie w latach 2017-2020 funkcjonuje tu ośrodek o nazwie Ostrowiecki Browar Kultury. Kompleks browaru, choć powstał na pocz. XX w., prezentuje walory dziewiętnastowiecznej architektury przemysłowej.

- **Młyn parowy** przy ul. Wardyńskiego (1908), należący niegdyś do przedsiębiorstwa Saskiego, został w 2017 r. sprzedany z przeznaczeniem na działalność usługowo - gastronomiczną. W dniach 20-21.12.2022 r. część budynku uległa katastrofie budowlanej – pod wpływem zalegającego śniegu, zapadł się dach, uszkadzając konstrukcję ścian.

⁷ K. Kapturek, Podziemne górnictwo rud żelaza w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego i inwentaryzacja relikwów dawnych robót górniczych, w: Hereditas Minariorum, 1, 2014, 131-144

– **Cegielnia Klepackiego**, uruchomiona w 1893 r. – między ob. ul. Opatowską i Zygmunta - spowodowała powstanie osady Ludwików, zamieszkałej przez pracowników cegielni. Po wojnie połączona z cegielnią „Jadwigów” z 1894 r. (ul. Kilińskiego) w jedno przedsiębiorstwo i powstały OZMO - Ostrowieckie Zakłady Materiałów Ogniotrwałych, drugi co do wielkości zakład pracy w mieście. Po ogłoszeniu upadłości OZMO, od 2001 r. firma działa jako spółka pod nazwą „TABEX-OZMO”. Zakład przy ul. Kilińskiego zlikwidowano, fabryka funkcjonuje przy ul. Sandomierskiej. Wśród historycznych budynków produkcyjnych zachowała się malownicza bryła wieży ciśnień na rzucie ośmiokąta, zwieńczona wysokim ostrosłupowym dachem ze sterczynami. Zespół nie jest objęty ochroną konserwatorską.

– **Budynki dawnej Spółki Rolnej** z 1 ćw. XX w., przy ul. Sandomierskiej to: spichlerz zbożowy, ob. budynek usługowy - wyremontowany i przystosowany do nowych funkcji oraz nieużytkowany młyn.

Dziedzictwo industrialne stanowi oryginalny produkt turystyczny, cieszący się dużym zainteresowaniem zwiedzających. Obiekty przemysłowe, chociaż cieszą się zainteresowaniem turystów, nie do końca wykorzystują swój potencjał. Dlatego zainteresowanie przemysłowymi zabytkami Ostrowca jest dużo mniejsze niż np. Szlakiem Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.⁸

• UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA I OSIEDLA ROBOTNICZE

Dziedzictwo przemysłowe w znacznym stopniu ukształtowało również układ urbanistyczny obecnego miasta. Układ ten stanowi kompilację układów urbanistycznych dwóch miast: Denkowa i Ostrowca z końca XVI w. oraz mocno przekształconych w okresie rozwoju przemysłowego układów ruralistycznych dawnych wsi i osad, terenów przemysłowych i poprzemysłowych oraz osiedli robotniczych. W latach 1924 i 1954 r. do Ostrowca przyłączono większość otaczających miasto historycznych osad. Ten konglomerat różnorodnych układów przestrzennych uporządkowano w latach 60. XX w. Najcenniejsze historyczne układy przestrzennie Ostrowca Świętokrzyskiego objęte są ochroną konserwatorską:

– **Historyczny układ urbanistyczny Śródmieście (centrum)** - to układ historycznego Ostrowca. Obejmuje kilka najstarszych kwartałów miasta - rozległy, prostokątny Rynek z końca XVI w. i ulice wybiegające z jego naroży oraz kościół pw. św. Michała Archanioła (1614) na wzgórzu w pld. części starego miasta. Kolejne elementy staromiejskiej struktury to zabudowa wzdłuż Alei 3 Maja łączącej się z wychodzącą z Rynku ul. Kościelną (dawna Opatowska), które to ulice stanowiły historyczny trakt z Opatowa do Ilży, Park Miejski (1926, lata 60. XX w.) i teren po cmentarzu żydowskim (1743) przy ul. Sienkiewicza.

Większość historycznej przyrynkowej zabudowy to skromne, murowane budynki w układzie kalenicowym, z końca XIX i pocz. XX w. oraz zabudowa powojenna. Rynek przez wieki pełnił funkcje targowe - jeszcze w 1 ćw. XX w. W 1992 r. stanął tu pomnik upamiętniający egzekucję mieszkańców Ostrowca Świętokrzyskiego w dniu 30.09.1942 r. W związku ze zniszczeniami w okresie II wojny światowej stara zabudowa z końca XIX w. i pocz. XX w. przy ulicach śródmieścia przeplata się z zabudową powojenną, w większości zachowującą rozmiary i skalę budowli historycznych. Najstarszym w mieście jest budynek dawnego zajazdu pocztowego (XVIII/XIX). Parterowy, nakryty wysokim dachem naczółkowym, na rzucie prostokąta, dwutraktowy z przelotową sienią - stanowi przykład małomiasteczkowej architektury murowanej z XVIII w.

Stanowiąca jedną z głównych osi Śródmieścia ulica 3 Maja - pierwotnie nazywana Aleją Ostrowiecką - zaczęła być zabudowywana dopiero w końcu XIX w. i pocz. XX w. Powstały wówczas, m.in.: Dom Bankowy Józefa Pfeffera, ob. Komenda Policji, Kamienica Werońskich, gdzie mieściła się Komunalna Kasa Oszczędności i nieistniejący gmach strażnicy Towarzystwa Pożarniczego ze strzelnicą na zapleczu. Strzelnica sąsiadowała z placem targowym zwanym targowicą (ob. parking). Funkcje głównej alei ulica uzyskała w latach 20. XX w. Powstały wówczas przy niej cenne architektonicznie gmachy użyteczności publicznej, jak gmach poczty (1925-1927) czy Dom Robotniczy (1937-1953). Rozbudowano również kościół pw. św. Michała Archanioła. Pld.-zach. część zespołu miejskiego zajął Park Miejski (1926), zaś z Rynku wyprowadzono targowisko.

⁸ I. Kiniorska, O. Brambert, Rola turystyki kulturowej w rozwoju gmin województwa Świętokrzyskiego, Internet: https://www.researchgate.net/publication/323692878_Rola_turystyki_kulturowej_w_rozwoju_gmin_województwa_swietokrzyskiego (dostęp: 01.12. 2022)

Porządkowanie przestrzeni miejskiej kontynuował od 1956 r. architekt miejski, Józef Reński (praca magisterska z 1929 i publikacja „Regulacja i rozbudowa Ostrowca”), który nadzorował powstanie w latach 1961-1965 ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowca, autorstwa zespołu pod kierunkiem Romana Felińskiego.⁹ Zgodnie z wytycznymi planu nowe osiedla mieszkaniowe budowano wyłącznie na tzw. górnym tarasie miasta, na Rawszczyźnie budowano obiekty sportowe, przy ob. ul. Długiej wytyczano tereny pod Cmentarz Komunalny. Za główne arterie miasta uznano Aleję 3 Maja i ul. Sienkiewicza. Powiększono obszar Parku Miejskiego i za pomocą zieleni komponowanej powiązanej z okalającymi miasto lasami oddzielono zabudowę mieszkalną od przemysłowej. Feliński był pomysłodawcą obwodnicy Ostrowca Świętokrzyskiego.

Na terenie historycznego układu urbanistycznego znajdują się liczne obiekty zabytkowe, wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków. Do szczególnie wartościowych należy zespół kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła, a także obiekty użyteczności publicznej i wille.

– **Historyczny układ urbanistyczny Denków (centrum)** - renesansowe założenie (1564) miejskie z rozległym, prostokątnym Rynkiem usytuowanym w płn. części starego miasta, podzielonego równoległymi i prostopadłymi uliczkami. Zabudowa przyrynkowa to budynki z 1 ćw. XX w., pozbawione cech stylowych, w większości jednokondygnacyjne w układzie kalenicowym, częściowo w zwartej zabudowie i współczesne, jedno- oraz dwukondygnacyjne. Podobnie wygląda cała zabudowa dzielnicy. Rynek, o zróżnicowanym wysokościowo ukształtowaniu, zagospodarowany jest trawnikami i alejkami oraz zielenią wysoką. Na Rynku stoi kamienna kolumna z figurą św. Floriana (1803).

Na zach. od starego miasta usytuowany jest kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika - na dawnym cmentarzu przykościelnym z dzwonnica usytuowaną przy bramie głównej, otoczonym kamiennym, częściowo ażurowym murem. Cmentarz parafialny znajduje się w znacznej odległości, na zach. od dawnego miasta, przy ul. Ostrowieckiej. Dobrze zachowany jest układ historycznego miasta, nowa zabudowa w większości zachowuje rozmiary i skalę budowli historycznych.

– **Historyczny układ urbanistyczny osiedla mieszkalnego przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, następnie osada robotnicza Klimkiewiczów** - osada w pld. części miasta, przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, w 1924 r. włączona w obręb Ostrowca, ob. część Osiedla Hutniczego. Obejmuje okolice ronda u zbiegu ulic Staszica, Traugutta, Świętokrzyskiej i Alei Solidarności, ulice Kościuszki i Klimkiewiczowską oraz okolice Ronda Republiki Ostrowieckiej: ul. Traugutta, Sandomierska i Poniatowskiego. Między ulicami Traugutta i Kościuszki znajduje się Park Fabryczny (1920, ok. 1950).

Z dawnej zabudowy osady zachowały się: dawny szpital fabryczny (1894) przy ul. Świętokrzyskiej, drewniany kościół fabryczny z dzwonnica (lata 30.XX w.), dawny budynek Dyrekcji Zakładów Ostrowieckich (ok. 1880) przy ul. Traugutta 2, hotel robotniczy (1899) przy ul. Sandomierskiej i szkoła - ob. Zespół Szkół nr 3 (1935-1939/40, 1957-1958) przy ul. Kościuszki.

Robotnicze budynki mieszkalne rozlokowane są m.in.: przy ul. Traugutta, ul. Staszica, w płn. pierzei ul. Świętokrzyskiej, przy ul. Kościuszki, ul. Poniatowskiego oraz po obu stronach ul. Moniuszki - jednorodny zespół pięciu parterowych dwurodzinnych domów urzędniczych (1909-1914) z kolumnkami flankującymi wejścia. Najstarsze budynki pochodzą z końca XIX w. (ul. Świętokrzyska, Poniatowskiego, Traugutta). Są też budynki późniejsze, z 1 ćw. XX w., np. ul. Kościuszki 5 (1925, po remoncie), ul. Staszica nr 3 i 7. Przy ul. Traugutta znajduje się kapliczka z 1869 r. i pomnik upamiętniający powstańców styczniowych (pocz. XX w.).

W 1907 r. osada liczyła 27 domów. Część zabudowy została zniszczona w czasie II wojny światowej, w ich miejsce zostały wprowadzone powojenne obiekty mieszkalne. Historyczne budynki w większości pozostają nieremontowane lub remontowane bez uzgodnień konserwatorskich, np. domy przy ul. Moniuszki, gdzie dodatkowo dawny układ zabudowy zakłócony został wprowadzeniem pawilonu handlowego (ob. „Biedronka”). To wszystko prowadzi do degradacji struktury historycznej osady, która pozostaje

⁹ Plan publikowany na stronie: <http://27-400.pl/9-listopada/> (dostęp 06.12.2022.)

nieczytelna w układzie urbanistycznym miasta. Przywrócenie jej historycznej nazwy i wyodrębnienie z Osiedla Hutników mogłoby przyczynić się do jej upamiętnienia.

– **Osada przyfabryczna Cukrowni Częstocice** (1839) zlokalizowana w pobliżu cukrowni, na skarpie przy ul. Osadowej oraz po płn. stronie ul. Świętokrzyskiej. Domy robotnicze powstały na przełomie XIX/XX w. przy ul. Osadowej. Zachowały się trzy wielorodzinne, dwukondygnacyjne budynki: dwa murowane z cegły i budynek nr 6 (1902) - murowany z kamienia z ceglany detal, wyremontowany w 2021 r. Przy ul. Świętokrzyskiej stoją dwa ceglane wielorodzinne budynki mieszkalne dla urzędników i kadry inżynieryjno-technicznej oraz pałacyk (1881) dla właścicieli i zarządców zakładu, otoczony niewielkim parkiem.

– **Osiedle Kolonia Robotnicza** (1926-1931) wystawione przez dyrekcję Spółki Akcyjnej Wielkich Pieców i Zakładów Ostrowieckich, poza obszarem miasta, na gruntach Ostrowca Poduchownego. Przeznaczone dla pracowników Ostrowieckich Zakładów. Powstało 116 małych, parterowych domów w układzie szeregowym, murowanych z białej cegły, otoczonych ogródkami, skupionych wzdłuż ul. Kolonia Robotnicza oraz przestrzeń wspólna: sklep, świetlica, droga i boisko. Osiedle zaplanowane było zgodnie z koncepcją miasta - ogrodu. Rozbudowywane od 1947 r., rozrosło się w dzielnicę willową. Z pierwotnej zabudowy zachowało się kilka budynków, w znacznym stopniu przebudowanych.

– **Osiedle fińskich domków** zbudowane w latach 50. XX w. przy ul. Kuźnia, w miejscu gdzie przed wojną znajdował się tartak braci Szmula i Lejbusia Heine. Domy, przeznaczone dla urzędników, inżynierów oraz nauczycieli, sprowadzone zostały ze Śląska. Łącznie wystawiono ich dziewięć, w dwóch rzędach, na lekko nachylonym, zagospodarowanym zielenią terenie. Parterowe, z użytkowym poddaszem, drewniane, na murowanych podmurówkach. Układ przestrzenny osiedla pozostałe zachowany, podobnie walory historyczne budynków, których stan techniczny pozostaje średni.

• ZESPOŁY ZIELENI KOMPONOWANEJ - HISTORYCZNE PARKI I CMENTARZE

Bardzo istotnym elementem struktury urbanistycznej Ostrowca Świętokrzyskiego są rozległe tereny zieleni komponowanej, związane z historycznym układem urbanistycznym, pierwotnie kompozycyjnie połączone z otaczającymi miasto lasami. Znaczna ilość zieleni w mieście wynika z planowego oddzielenia terenów mieszkalnych od przemysłowych (koncepcja Felińskiego i Reńskiego). Jest to zieleń przyuliczna, osiedlowa i towarzysząca zabudowie indywidualnej, zieleń wokół placówek oświatowych oraz obiektów użyteczności publicznej, zieleń cmentarna i parki, których na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego jest kilka:

– **Park Miejski im. Marszałka Józefa Piłsudskiego**, położony w obrębie śródmieścia, od pld. ograniczony rzeką Kamienną, obecnie zajmuje obszar ok. 20 ha. Założony został w 1926 r. według projektu znanego architekta ogrodów, Franciszka Szaniora (parki m.in. w Opinogórze, Oblęgorku, Ciechocinku, parki Ujazdowski i Skaryszewski w Warszawie). W projektowaniu parków krajobrazowych prezentował tzw. styl kaligraficzny - o wyszukanych liniach alejek, ze zbiornikami wodnymi i grupami drzew.

Park nazwę uzyskał od wystawionego w 1932 r. pomnika Józefa Piłsudskiego. W latach 60. XX w. został powiększony wg projektu R. Felińskiego. Skomponowany w formie geometryczno-krajobrazowej, z dwoma stawami i rabatami bylinowymi. Zrewitalizowany w 2011 r., uzyskał funkcje kulturalno- rekreacyjne (amfiteatr, molo, nowe alejki, plac zabaw i fontanna, skatepark, miasteczko ruchu, siłownia plenerowa, boisko do gry, ścieżki rowerowe). W starej części parku umiejscowione są: pomnik Harcerzy z 2005 r. oraz kamień z tablicą informującą o pierwotnym miejscu lokalizacji pomnika J. Piłsudskiego, w części nowej: pomnik J. Piłsudskiego z 1992 r. oraz rzeźba Józefa Potemy. W starodrzewie dominuje jesion wyniosły i pensylwański, grab pospolity, klon pospolity i lipa drobnolistna robinia akacjowa, modrzew europejski, topola kanadyjska i okazałe cisy. Park jest zachowany w bardzo dobrym stanie.

– **Park Fabryczny** na terenie dawnego osiedla Klimkiewiczów, założony w 1923 r. W kształcie regularnego prostokąta (1,77 ha), ze sztucznym wzniesieniem w części płn., ogrodzony, dostępny przez dwie metalowe bramy usytuowane w połowie długości parku. Układ alejek parkowych nieregularny, w 2007 r. uzupełniony nowymi ciągami pieszymi i placem zabaw dla dzieci. Drzewostan stanowią wiązy, lipy, kasztanowce i klony. Park zachowany w pierwotnych granicach, stan bardzo dobry.

– **Park Pałacowy w Częstocicach** założony został w XVIII w. wokół pierwotnego dworu. Zajmuje powierzchnię ok. 4,8 ha, pomiędzy ulicami Świętokrzyską, Szewieńską i Parkową. Skomponowany był asymetrycznie, ze stawem otoczonym aleją - w części płn. Wejście znajdowało się u zbiegu ob. ulic Szewińskiej, Żeromskiego i Świętokrzyskiej, od bramy wiodła aleja do pałacu. Po wojnie wsch. część pierwotnego założenia została zniszczona poprzez budowę baraków mieszkalnych. W latach 60. XX w. ponownie wytyczono osiową aleję i uzupełniono drzewostan. Obecnie park podzielony jest na część przypałacową, ogrodzoną, która zachowała pierwotny drzewostan i część płn. ogólnodostępną, na której terenie zachowały się pozostałości dawnych układów wodnych.

– **Park w zespole pałacyku myśliwskiego Wielopolskich.** Położony na wzgórzu przy ul. Kuźnia nr 54. Założony został pod koniec XIX w. przez hr. Zygmunta Wielopolskiego na terenie ok. 2 ha. W pałacyku po wojnie mieścił się szpital, potem placówki edukacyjno-oświatowe, po pożarze w 2000 r. i kapitalnym remoncie - Hotel Pałac Tarnowskich. Park założony jest na wzgórzu, na nieregularnym terenie między ulicami Kuźnia i Żeromskiego, z wąskim wjazdem przy skrzyżowaniu ulic. Od strony pld. otoczony jest kamiennym murem oporowym i metalowym parkanem, z pozostałych stron - metalowym parkanem i krzewami. Zróżnicowany wysokościowo teren parku, w części przy pałacyku zagospodarowany został murkami oporowymi, alejkami i schodami wiodącymi do kapliczki Św. Huberta. Za kapliczką stoi drewniana chata - element współczesnej infrastruktury. Teren jest znacznie przekształcony, wyposażony współcześnie (np. lwy flankujące bramę), dobrze utrzymany.

– **Park przy willi dyrektora cukrowni,** niewielki, rozlokowany między ul. I. Boenera, Świętokrzyską, Kwiatkowskiego. Willa dyrektora znajduje się na wysokości cukrowni, w zach. części parku. Od niej, przez zieleń parkową wiedzie ścieżka do budynków osady fabrycznej - we wsch. części. Park zaniedbany.

Zielenią komponowaną wyróżniają się też cmentarze, aczkolwiek na historycznych, czynnych cmentarzach Ostrowca Świętokrzyskiego jest jej stosunkowo niewiele. Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego - należą do dziedzictwa materialnego: opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek oraz ścieżek cmentarnych. Należą też do dziedzictwa niematerialnego - jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania, oraz oznakować tablicami informacyjnymi.

Najstarsze są cmentarze przykościelne, zakładane zwykle w obrębie posesji kościoła, dziś najczęściej są splantowane, pozbawione nagrobków. Od 1797 r. (dekret państwowy o zakazaniu pochówków na cmentarzach przykościelnych) cmentarze lokowano poza obrębem wsi.

W Ostrowcu Świętokrzyskim przy kościele św. Michała Archanioła nie zachowały się ślady cmentarza. Na splantowanym, zagospodarowanym alejką i trawnikiem terenie ustawiono: Pomnik ks. Popiełuszki (2008), obelisk poświęcony „Pamięci członków Związku Strzeleckiego walczących, poległych, pomordowanych w obronie niepodległości ojczyzny w latach 1914-1918 i 1939-1945”, wzniesiony w 2006 r., pomnik powstańców styczniowych (2 poł. XIX w.) - żeliwny krzyż na kamiennym postumencie oraz pomnik dedykowany Żołnierzom Armii Krajowej Ostrowca i Ziemi Opatowskiej Okręgu „Jodła” pomordowanym i poległym w latach 1939-1956 - obelisk z pamiątkową tablicą z krzyżem z czerwonego kamienia.

Na murze otaczającym kościół św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Denkowie znajduje się pomnik Magdaleny Rogójskiej (1831) w formie kamiennego krzyża i epitafium ks. Stanisława Wielickiego (1714).

Najstarszym na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego jest cmentarz żydowski, zachowany w formie parku z wygrodzonym terenem lapidarium.

Wzgórze Parkowe Kirkut to park zlokalizowany na terenie cmentarza żydowskiego. Pierwszy ostrowiecki kirkut wzmiankowany w 1657 r., zapewne został założony nieco wcześniej, być może przy drodze do Bałtowa. Drugi - zlokalizowany na pochyłym terenie między ob. ul. Sienkiewicza i Iłżecką, powstał zapewne w 1734 r., zorganizowany był w formie ogrodu. Został zdewastowany w czasie II wojny, macewy

wykorzystano jako bruk na ul. Czerwieńskiego, Widok i Kuźnia. W czasie wojny, na terenie cmentarza pochowano ok. 1000 Żydów rozstrzelanych po likwidacji getta. W 1957 r. na terenie cmentarza urządzono park im. 15-lecia PRL oraz - w płn.wsch. części - lapidarium. Umieszczono w nim pozostałe macewy z terenu cmentarza oraz odzyskane z ulic. Zachowało się 157 nagrobków, najstarszy z 1850 r. Część przymocowana jest do muru, pozostałe są ułożone na ziemi. Dominują tradycyjne, ustawione pionowo macewy opatrzone hebrajskimi napisami z symboliczną dekoracją (świece, korony, ptaki, lwy). Większość z nich datowana jest na okres międzywojenny, kilka pochodzi z 2 poł. XIX w. Na terenie wzgórza parkowego rośnie pomnikowy dąb szypułkowy.¹⁰

Cmentarz parafialny w Denkowie, na wzniesieniu przy ul. Ostrowieckiej, założony w 1798 r., powiększony w 1824 r. o ok. 3 ha. Prostokątny, otoczony kamiennym murem rozczłonkowanym kamiennymi lizenami, z bramami w części pld. i dwiema - w części wsch. Pld. część cmentarza podzielona jest parą alejek w układzie krzyżowym, z których aleja na osi płn.-płd. wchodzi na płn. część cmentarza i rozwidła się w dwie strony. W widłach alejek stoi klasycystyczna kaplica grobowa rodziny Kotkowskich (XIX w.), obok - pomnik powstańców poległych w Bitwie Bodzechowskiej (stoczonej podczas powstania styczniowego w dniu 16 grudnia 1863 r.), wykonany przez rzeźbiarza Tadeusza Maja. Między starszą i nowszą częścią cmentarza - fragment szpaleru drzew. Cmentarz zachowany w stanie dobrym, znacznie uszkodzony jest mur i płn. brama, zachowana niewielka ilość starodrzewu.

Cmentarz parafialny św. Michała Archaniola przy ul. Denkowskiej założony w XVIII w., na wzniesieniu, przy drodze prowadzącej do Denkowa. Najstarszy fragment cmentarza to jego część zach., wokół kaplicy Pietrzykowskich (1880, remont 2010). W 1828 r. cmentarz był zadbane, ogrodzony, obsadzony drzewami. W 1870 r. cała nekropolia została ogrodzona murem z piaskowca, a w części - murem z cegły na zaprawie wapiennej, brama wejściowa posiadała rygiel z kłódką. Cmentarz był obsadzony drzewami. Do lat 30-tych XX w. był poszerzany czterokrotnie, ob. ma powierzchnię ok. 4,5 ha i formę trapezu. Na cmentarzu chowano również prawosławnych i protestantów, w części wsch. znajduje się wydzielona kwatery wojenna.

Znajduje się tu kilkadziesiąt zabytkowych nagrobków z XIX wieku i kilkaset z pocz. XX w., w tym groby osób zasłużonych dla miasta, weteranów powstań listopadowego i styczniowego - poległych w Bitwie Bodzechowskiej, uczestników I i II wojny światowej, symboliczna mogiła Franciszka Żwirko i Stanisława Wigury. Wśród nich wiele ciekawych pod względem artystycznym. Na terenie kwatery wojskowej stoi pomnik ku czci żołnierzy Wojska Polskiego poległych w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., wystawiony w 1929 r., z płytą z piaskowca (1992) poświęconą Zygmuntowi Derlikowskiemu (1902-1920); Pomnik Saszki (1944) - ku pamięci partyzanta Wasyla Piotrowicza Wojczeni (ps. Saszka), dowódcy oddziałów partyzanckich działających na terenie Kielecczyzny; groby żołnierzy Wojska Polskiego z Armii „Prusy” lub z innych armii, poległych lub zmarłych w ostrowieckim szpitalu w 1939 r.

Cmentarz zachowuje pierwotny kształt i układ, choć w poł. lat 70. XX w. wytyczono 23 nowe kwatery z betonowymi krawężnikami, co zasadniczo zniekształciło układ mogił. W miejsce drewnianych krzyży wprowadzono krzyże betonowe.

Nagrobki na ostrowieckich cmentarzach są zróżnicowane artystycznie, wiele z nich odznacza się wysokim kunsztem. Do ich budowy używano głównie piaskowców białych lub czerwonych, rzadziej granitów lub marmurów. Ich specyfiką są nagrobki i ogrodzenia żeliwne, w wielu pomnikach osadzono elementy porcelanowe, głównie tabliczki epitafijne i fotografie na porcelanie. Niektóre z nagrobków są sygnowane, co wskazuje, że wykonywane były głównie w kunowskich zakładach kamieniarskich, w warsztatach Fornalskich, Majchrowskiego, Piwnika, Malowańskiego, Mazurkiewicza. Osoby zamożne zamawiały nagrobki w znanych pracowniach radomskich, np. Hebdzińskiego, czy warszawskich: Pleckiego, czy Gundelacha. Ze względu na wartość historyczną i artystyczną nagrobków wskazane jest przeprowadzenie ich inwentaryzacji i konserwacji obiektów cenniejszych.

Obecnie największym jest Cmentarz Komunalny przy ul. Długiej założony w 1968 r. W Ostrowcu istniał również cmentarz polsko-katolicki, zachowany w formie reliktu porośniętego tarniną. Powstał w latach

¹⁰ K. Bielawski na podstawie: W.R. Brociek, A. Penkalla, R. Renz, Żydzi ostrowieccy. Zarys dziejów, Internet: <https://bloodandfrogs.com/wp-content/uploads/encyclopedia/poland/kirkuty/ostrowiecsw.htm> (dostęp; 02.12.2022)

30. XX w. w Denkowie. Był oddalony ok. 1 km od Rynku i ok. 800 m od kościoła. Pochowano tu ok. 20 zmarłych, w tym założyciela kościoła polskokatolickiego w Denkowie, Józefa Zdybiowskiego (+ 1935).

5.3.1. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla miasta Ostrowca Świętokrzyskiego

Wśród zabytków o najważniejszym znaczeniu dla miasta Ostrowca Świętokrzyskiego plasują się budowle projektowane przez znanych architektów, inżynierów i urbanistów - budynki użyteczności, publicznej, pałace i wille, kościoły, które prezentują wysokie walory architektoniczne. Na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego działali:

– Leandro Jan Ludwik Marconi (1834-1919)¹¹ - architekt warszawski, twórca m. in. pałaców w Alejach Ujazdowskich i na ul. Foksal. W Ostrowcu zrealizował projekt eklektycznego pałacu Wielopolskich.

– Stefan Szyller (1857-1933) - architekt i konserwator zabytków, czynny w Warszawie i regionie radomskim, zwolennik historyzmu, autor m.in. gmachu Zachęty w Warszawie i budynków Politechniki Warszawskiej, szeregu kościołów, kamienic i założeń urbanistycznych. W Ostrowcu zaprojektował eklektyczny budynek Banku Pfeffera oraz rozbudowę kolegiaty św. Michała Archanioła (1924-1928).

– Franciszek Szanior (1853-1945) - projektant ogrodów. Studiował w paryskiej Szkole Hodowli Drzew, wraz Edmundem Jankowskim założył w 1879 r. pierwsze polskie czasopismo ogrodnicze „Ogrodnik Polski”. Specjalizował się w parkach krajobrazowych, projektowanych w „kaligraficznym” stylu - ze starannie rozrysowanym układem krętych alei. Jest autorem projektów m.in. parku Ujazdowskiego i Skaryszewskiego, przebudowy Ogrodu Saskiego i Ogrodu Krasińskich w Warszawie, projektantem terenów zielonych toru wyścigowego na Służewcu. Na terenie Ostrowca zaprojektował Park Miejski (1926).

– Roman Weindling (1884-1943)¹² - krakowski architekt okresu międzywojennego, zwolennik modernizmu, projektant wielu krakowskich kamienic i budynków użyteczności publicznej. Był autorem pierwszego, modernistycznego projektu (1926) Domu Robotniczego tj. Zakładowego Domu Kultury Huty Ostrowiec (1937-1953), oraz budynku dawnej Kasy Chorych w Ostrowcu (1925-1927) przy ul. Focha.

– Witold Minkiewicz (1880-1961) - architekt, profesor i rektor Politechniki Lwowskiej, od 1946 r. – Politechniki Gdańskiej. Kierował odbudową Zamku Królewskiego w Warszawie, projektował domy zdrojowe w Krynicy i Ciechocinku, budynki pocztowe w Sandomierzu i Bolesławiu, w Ostrowcu - gmach poczty.

– Juliusz Żakowski (1893-1970) - architekt, urbanista, po 1945 r. podsekretarz stanu w Ministerstwie Odbudowy, w Ministerstwie Budownictwa i Ministerstwie Budownictwa Miast i Osiedli. Jest autorem projektu willi Żakowskich w Ostrowcu. Zaprojektował też liczne pocztówki z Ostrowca. Jego ojciec, Jan Żakowski był właścicielem apteki i jednym z założycieli Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Ostrowcu.

– Roman Feliński (1886-1953) - architekt i urbanista, jeden z najbardziej utalentowanych architektów struktury Lwowa, współtwórca rozbudowy Warszawy (1909-1914) i innych polskich miast, autor ponad 100 artykułów naukowych na temat architektury, twórca o stylu rozpoznawalnym od czasu wystawy sztuki dekoracyjnej w Paryżu w 1925 r. W Ostrowcu jest autorem planu regulacji przestrzennej miasta (1964).

– Tadeusz Rekirowicz (1865-1962), architekt, fotografik, mieszkaniec Ostrowca, autor projektu kościoła fabrycznego (1932) w stylu zakopiańskim oraz socrealistycznej modernizacji projektu Zakładowego Domu Kultury (1937-1953), budynku laboratorium Zakładów Ostrowieckich przy ul. Świętokrzyskiej oraz żłobka fabrycznego i poradni dla kobiet przy ul. Kościuszki. Wykonał dokumentację techniczną wszystkich budynków w Częstocicach, zakupionych przez Zakłady Ostrowieckie, łącznie z Pałacem Wielopolskich. Projektował pomniki upamiętniające miejsca straceń - przy ul. Okólnej, Sandomierskiej i dworcu kolejowym.

– Józef Reński (1901-1966) - architekt i urbanista, od 1937 r. kierował Biurem Regionalnego Planu Zabudowy Okręgu Kielecko-Radomskiego, wykonał szereg planów zabudowy miast regionu świętokrzyskiego.

¹¹ S. Łoza: Słownik architektów i budowniczych Polaków oraz cudzoziemców w Polsce pracujących. Warszawa: 1931

¹² TeKa Komisji Urbanistyki i Architektury, Tom 27 (1995) s. 63-68

W latach 1941-1961 pełnił funkcję architekta miejskiego Ostrowca Świętokrzyskiego, był inicjatorem przebudowy Ostrowca Świętokrzyskiego, a także zaprojektował gmach LO nr II.

– Henryk Rogowski (1896-1957) - architekt i malarz, absolwent Politechniki Lwowskiej, na stałe związany z Gdańskiem. Jest autorem projektu budynku seminarium nauczycielskiego (1929), ob. siedziby LO nr III.

Wymienić należy jeszcze Franciszka Okomińskiego - projektanta budynku Liceum Wychowawczyń Przedszkoli (lata 50. XX w.), Władysława Hermana - twórcę projektu willi Saskich w stylu dworkowym przy ul. Wardyńskiego (1914).

Wymienieni architekci i urbaniści byli twórcami najważniejszych obiektów architektonicznych Ostrowca Świętokrzyskiego powstałych w okresie 4 ćw. XIX w.-lata 50. XX w. Najcenniejszymi, ze względu na unikatowość architektury są budynki:

Fot.1. Budynek Poczty, Al. 3 Maja 12

Fot. 2. Dom Robotniczy, Zakładowy Dom Kultury, ob. m.in. kino „Etiuda” i Centrum Tradycji Hutnictwa, Al. 3 Maja 6

Gmach Poczty, Aleja 3 Maja 12, wzniesiony w latach 1926-1927 wg projektu Witolda Minkiewicza. Dwukondygnacyjny budynek nakryty wysokim czterosпадowym dachem, z rozległą facjatą w szerokości płytkiego frontowego ryzalitu. Wyróżnia się monumentalną kolumnadą w stylu palladiańskim wprowadzoną w prostokątnym podcieniu frontowego ryzalitu. Walorem budynku jest prostota i monumentalizm bryły niemal pozbawionej detali zdobniczych.

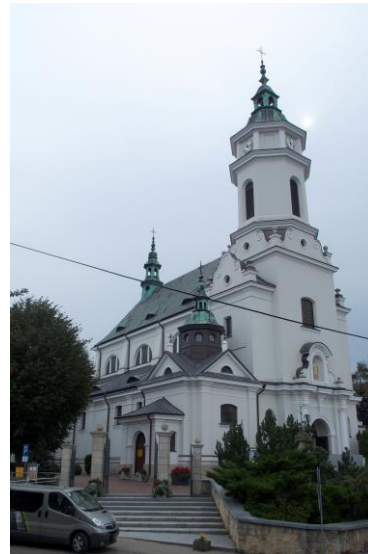
Dom Robotniczy, Zakładowy Dom Kultury, ob. Centrum Tradycji Hutnictwa, Aleja 3 Maja 6 - budynek łączący elementy modernizmu z wytycznymi architektury socrealistycznej. Pierwszy etap budowy przypadł na lata 1937-1939 - realizowano budynek modernistyczny wg planów R. Weindlinga. Inwestycję kontynuowano w latach 1947-1953 na podstawie planu zmodernizowanego przez T. Rekwirowicza. Budynek został rozbudowany i zmodernizowany w latach 2021-2022. We wnętrzu mieści się przebudowana sala teatralno-kinowa z zapleczem, Centrum Tradycji Hutnictwa oraz przestrzeń edukacyjna.

Obiekt założony na rzucie litery L o zaoblonym narożu płd.wsch., w części narożnej czterokondygnacyjny, w pozostałych - nieco niższy, trójkondygnacyjny, płasko nakryty. Ściany naroża rozczłonkowane gęsto rozmieszczonymi lizenami ujmującymi prostokątne otwory okienne. W górnej partii ślepej elewacji płd. - rząd prostokątnych blend wypełnionych przedstawieniami sławnych Polaków oraz zunifikowanymi przedstawieniami przodowników pracy (hutnik, laborantka i traktorzystka), wykonanymi przez artystów warszawskich: Bogusława Szwacza i Ninę Dudziankę w stylistyce socrealistycznej.

Spośród obiektów sakralnych najbardziej wartościowymi pod względem walorów architektonicznych, artystycznych i historycznych są:

Fot. nr 3. Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego, ul. Poniatowskiego 4

Fot. nr 4. Kolegiata pw. św. Michała Archanioła, ul. Okólna 19

Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Jezusowego, tzw. fabryczny, ul. Poniatowskiego 4, zabudowany w 1932 r. w stylu zakopiańskim, wg projektu Tadeusza Rekirowicza. Wzniesiony z drewna modrzewiowego na podmurówce licowanej kamieniem, trójnawowy z węższym, trójbocznie zamkniętym prezbiterium, ujęty zadaszonym obejściem (soboty). W narożu fasady - wieża na rzucie kwadratu zwieńczona dzwonowatym hełmem z latarnią. Na czterosпадowym dachu głównym - sygnaturka. Wnętrze doświetlone rzędem gęsto rozmieszczonych okien z witrażami, na ścianach intarsjowana boazeria.

Na posesji kościoła stoi drewniana dzwonnica z 1939 r. i drewniana plebania wzniesiona w 1949 r.

Malownicza bryła, starannie dopracowane wyposażenie wnętrza tworzą świetny przykład architektury w stylu zakopiańskim. Drewniany ołtarz główny w prezbiterium nosi cechy modernizmu.

Kolegiata, kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła, ul. Okólna 19. Wzniesiony w 1614 r., odbudowany w 1672 r. po zniszczeniach spowodowanych najazdem F. Rakoczego, w latach 1924-1928 znacznie rozbudowany wg projektu Stefana Szyllera. Nawa główna kościoła została podniesiona i przedłużona, powstały nawy boczne, kaplica pogrzebowa, zakrystia oraz wieża. Powstał monumentalny budynek w duchu neobaroku, o znacznie rozczłonkowanej, malowniczej bryle, posadowiony na wzgórzu, dominujący w sylwecie miasta. W 1944 r. wykonano kamienny ołtarz główny autorstwa Józefa Jamroza.

Istniejący na terenie Denkowa **kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika**, wzniesiony w latach 1691-1702, rozbudowany o kaplice boczne w 1904 r., prezentuje walory budowli barokowej o prowincjonalnym charakterze. Na zewnętrznych ścianach prezbiterium znajdują się figury św. Floriana (1824), Matki Bożej Niepokalanej Poczęcia (1865) i św. Stanisława. Obok kościoła usytuowana jest murowano-drewniana dzwonnica (1806-1807).

Spośród innych budynków, ze względu na prezentację walorów stylów historycznych, wymienić należy:

Fot. nr 5. Bank Pfeffera, ob. Komenda Powiatowa Policji, ul. Al. 3 Maja 7

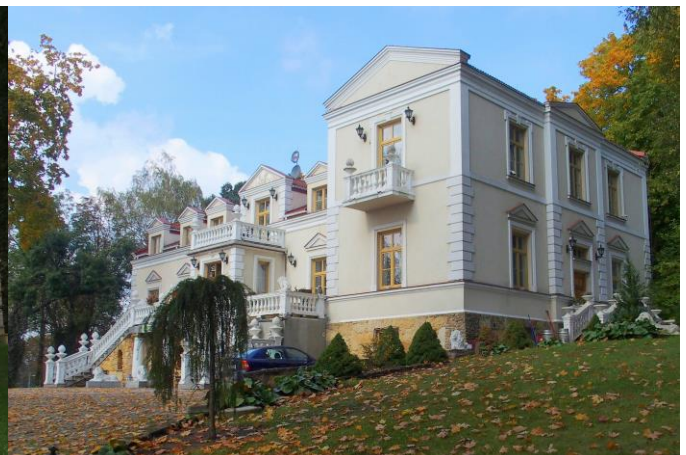
Fot. 6. Kasa Chorych, ob. Hospicjum Dom Ulgi w Cierpieniu im. Jana Pawła II, ul. Focha 5

Bank Pfeffera, ob. Komenda Powiatowa Policji, Al. 3 Maja 7, wg projektu Stefana Szyllera. Dwukondygnacyjny, o symetrycznie skomponowanej fasadzie podzielonej ujętą w gzymsy strefą międzykondygnacyjną, w trzech osiach środkowych wzbogaconą obszernym balkonem wspartym na konsolach. Poziomo boniowany parter przepruty jest prostokątnymi oknami ze zwornikami w nadprożu, okna piętra - zamknięte łukiem okrągłym - zestawione po trzy, ujęte są szerokimi opaskami z dekoracją płycinową na wysokości węgarów; między oknami osi środkowych i w narożach wprowadzono pary pilastrów. Jest to wystrój eklektyczny korzystający z zasobów elementów dekoracyjnych baroku i renesansu.

Budynek dawnej Kasy Chorych, ob. Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób Niepełnosprawnych Intelaktnie oraz Dom Ulgi w Cierpieniu im. Jana Pawła II, ul. Focha 5. Zbudowany w latach 1925-1927, zbudowany wg projektu R. Weindlinga (?) - nietypowy dla twórczości tego modernistycznego architekta, gdyż prezentuje walory neobaroku. Monumentalny, założony na rzucie litery E, trójkondygnacyjny, nakryty wysokimi czterospadowymi dachami rozczłonkowanymi lukarnami. Na osi fasady i w narożach elewacji - ryzality, z których fasadowy zwieńczony jest rozległą, prostokątną facjatą z trójkątnym szczytem. W wystroju fasady dominują pilastry w porządku wielkim, z jońskimi głowicami. Budynek po remoncie.

Fot. nr 7. Pałac Wielopolskich, ob. Muzeum Historyczno-Archeologiczne ul. Świętokrzyska 37

Fot. nr 8. Pałacyk myśliwski Wielopolskich, ob. Hotel Pałac Tarnowskich, ul. Kuźnia 54

Pałac Wielopolskich, ob. Muzeum Historyczno-Archeologiczne, ul. Świętokrzyska 37. Zbudowany w latach 1887 - 1899, wg projektu L.J.L. Marconiego, w stylu eklektycznym z elementami klasycyzmu. Dwukondygnacyjny, podpiwniczony budynek murowany, tynkowany z boniowaniem naroży, na rzucie wydłużonego prostokąta, nakryty czterospadowym dachem. Na osi elewacji wsch. i zach. - ryzality.

Dziewięcioosiowa fasada skomponowana symetrycznie, z kolumnowym portykiem na osi, zwieńczonym trójkątnym frontonem osłaniającym taras. W dolnej części frontonu data 1887, w zwieńczeniu ryzalitu - odcinek attyki dekorowany płyciną z herbami Wielopolskich i Laskich. Budynek posiada stosunkowo niewielkie rozmiary i skromny detal architektoniczny, przez co sprawia wrażenie lekkości. Zespół pałacowo-parkowy wpisany jest do rejestru zabytków. Remont obiektu zakończony w 2022 r.

Pałacyk myśliwski Wielopolskich, ob. hotel Pałac Tarnowskich (od nazwiska ob. właścicieli), ul. Kuźnia 54. Zbudowany przez Zygmunta Wielopolskiego w 2 poł. XIX w., odbudowany po pożarze w 2000 r. pełni funkcje hotelowe. Budynek dwuskrzydłowy, zróżnicowany w wysokości, wysoko podpiwniczony, o bryle rozczłonkowanej ryzalitami, lukarnami, gankami i balkonami, poprzedzony tarasem z dwoma przeciwległymi biegami monumentalnych schodów, prezentuje walory eklektyzmu. Wraz z parkiem wpisany jest do rejestru zabytków.

Inne reprezentacyjne budynki mieszkalne na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego to: dworek administratora dawnej cukrowni, tzw. Dyrektorówka, ob. budynek mieszkalny, zbudowany w 1877 r., opuszczony i zaniedbany, podobnie jak willa dyrektora Huty Klimkiewiczów przy ul. Focha wzniesiona na przełomie XIX/XX w. Wśród willi miejskich w krajobraz kulturowy Ostrowca Świętokrzyskiego wpisały się:

Fot. nr 9. Pałacyk Rylla, ob. budynek nieużytkowany, Al. 3 Maja 13a Fot. nr 10. Willa Żakowskich, ul. Siennieńska 14

Pałacyk Rylla, ob. budynek nieużytkowany, Al. 3 Maja 13a, zbudowany w 1910 r. Wysoko podpiwniczony budynek z parą wydatnych ryzalitów w skrajnych częściach fasady, ujmujących jednobiegowe schody; z cylindrycznym aneksem w elewacji pld., nakryty wysokimi dachami. Pld. ryzalit zwieńczony jest trójkątną facjatą ujętą w sploty wolutowe z kotarowym zwieńczeniem. Budynek eklektyczny.

Willa Żakowskich, ul. Siennieńska 14, zbudowana w 1914 r. wg projektu J. Żakowskiego w stylu dworskowym, remontowana w latach 2021-2022. Dwukondygnacyjny budynek z płytkim ryzalitem w fasadzie zwieńczonym trójkątną facjatą, nakryty czterospadowym dachem. Partia parteru zwieńczona jest wydatnym okapem, w elewacji frontowej imitującym dolną połąć dachu mansardowego, osłaniającym również balustradę tarasu wieńczącego kolumnowy portyk w fasadzie.

Fot. nr 11. Dworek inż. Straussa, ul. Siennieńska 37

Fot. nr 12. Willa Saskich, ob. USC, ul. Siennieńska 47

Dworek inż. Straussa, ul. Siennieńska 37, wzniesiony ok. 1915 r. w stylu dworkowym. Parterowy budynek nakryty dwuspadowym dachem, z pseudoryzalitem zwieńczonym pełnym murkiem attykowym – w skrajnej osi fasady i prostokątnym podcieniem wspartym na czterech kolumnach, zaakcentowanym trójkątnym frontonem. Ściany murowane, boniowane, wokół okien i drzwi opaski i odcinki gzymsu.

Willa Saskich, ul. Siennieńska 47, ob. Urząd Stanu Cywilnego, zbudowana w 1910 r. w stylu dworkowym wg projektu Władysława Hermana. Niewielki, parterowy budynek, nakryty dwuspadowym dachem. Bogato dekorowana fasada, rozczłonkowana jest lizenami akcentującymi naroża ścian i osiowo rozmieszczonego ryzalitu zwieńczonego sterczynami. Prostokątne okna w szerokich opaskach zwieńczone są trójkątnymi naczółkami. Budynek po kapitalnym remoncie.

Inne wille w stylu dworkowym to: budynek przy ul. Kuźnia 24, willa Saskich i Lirszów, potem Miejska Biblioteka Publiczna, ob. budynek prywatny przy ul. Wardyńskiego 26 zbudowana w 1914 r. wg proj. Władysława Hermana.

Pozostałe obiekty zabytkowe, wartościowe dla krajobrazu kulturowego miasta to: dawny hotel fabryczny wzniesiony w 1905 r., z elementami neogotyckimi w wystroju oraz budynek dworca PKP wzniesiony w latach 1885-1886, w stylu typowym dla budynków dworców kolejowych tego okresu (obiekt nieczynny, ulega degradacji).

Fot. nr 13. Hotel Fabryczny, ul. Sandomierska 4

5.4. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Jest to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, także umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obowiązkiem władz miasta jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

Oprócz obfitującej w wydarzenia historii miasta wpisującej się w historię regionu świadectw kultury materialnej (rozwój urbanistyczny, architektura, budownictwo, przemysł), na krajobraz kulturowy składają się również wartości niematerialne, stanowiące trwałe dziedzictwo kulturowe regionu, które powinno być kultywowane i zachowane dla następnych pokoleń.

W gmachu dawnego Browaru Saskich przy zbiegu ulic: Polnej, Siennieńskiej i dr Adama Wardyńskiego w 2019 r. powstał Ostrowiecki Browar Kultury. Siedzibę mają tutaj Miejskie Centrum Kultury i Galeria Fotografii MCK, Biuro Wystaw Artystycznych, Miejska Biblioteka Publiczna oraz kawiarnia artystyczna. Głównym organizatorem życia kulturalnego na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego jest **Miejskie Centrum Kultury w Ostrowcu Świętokrzyskim (MCK)**.

Przy MCK w Ostrowcu Świętokrzyskim funkcjonują: Studio Wokalne Pandora, Chór AD LIBITUM, Otwarty Teatr Perkusyjny, Pracownia Rzeźby i Ceramiki, Fotoklub MCK, Chór Nauczycielski CORO CANTORUM, Chór Dziecięcy „Kotki Dwa”, Sekcja Dziedzictwa Kulturowego.

Oprócz zajęć stałych MCK organizuje liczne wydarzenia kulturalne, imprezy, spektakle teatralne, operowe, operetkowe i kabaretowe, koncerty, wystawy, konkursy, przeglądy i turnieje, spotkania autorskie, a także imprezy lokalne i cykliczne. Do najważniejszych wydarzeń artystycznych należy zaliczyć: Festiwal Bluesowo-Rockowy im. Miry Kubasińskiej „Wielki Ogień”, Ostrowieckie Dni Muzyki, Dni Ostrowca, Festiwal „Spotkania z Tradycją”, Ostrowiec na Wakacje, Festiwal „Polska od kuchni”, Zaduszki Jazzowe, Ostrowieckie Spotkania Filmowe, Ostrowieckie Spotkania Szantowe oraz Przegląd Pieśni Patriotycznych i Legionowych.

Wśród pozostałych instytucji prowadzących działalność w obszarze kultury na terenie Ostrowca Świętokrzyskiego wymienić należy:

- **Ostrowiecki Browar Kultur** – w gmachu dawnego Browaru Saskich przy zbiegu ulic: Polnej, Siennieńskiej i dr Adama Wardyńskiego, który powstał w 2019 r.

- **Biuro Wystaw Artystycznych w Ostrowcu Świętokrzyskim**, ul. Siennieńska 54 – ma swoją siedzibę w budynku dawnego Browaru Saskich (ob. Ostrowiecki Browar Kultury). Jest jedną z największych galerii sztuki w województwie świętokrzyskim. Jednostka organizuje wystawy prac artystów, Międzynarodowy Jesienny Salon Sztuki (przegląd sztuki współczesnej), ale także prowadzi edukację artystyczną dzieci, uczniów i dorosłych, warsztaty, zajęcia plastyczne czy wykłady z historii sztuki (gminna instytucja kultury);

- **Dziecięcy Dom Kultury**, os. Słoneczne 15 (placówka Ostrowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej);

- **Świetlica Osiedlowa „Pulaneczka”**, ul. Kochanowskiego 5 – gdzie organizowane są spotkania Klubu Seniora, Klubu Malucha, klubu plastycznego „Pędzelek” (placówka Ostrowieckiej Spółdzielni Mieszkaniowej);

- **Osiedlowy Dom Społeczny „Malwa”**, os. Stawki 45 – w ramach, którego funkcjonuje 1 Środowiskowa Gromada Zuchowa „Słoneczna Gromada”, 8 Środowiskowa Drużyna Harcerska „Burza”, Klub „Maluszek”, Klub Seniora „Malwa”, koło plastyczne, teatrzyk „Gwiazdeczka”, sekcja wokalna;

– **Osiedlowy Dom Kultury**, ul. Wspólna 5 – oferta obejmuje: Klub Aktywnych (dla dorosłych), liczne zajęcia dla dzieci;

– **Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim**, ul. Świętokrzyska 37 – z siedzibą w Pałacu Wielopolskich. Działalność muzeum koncentruje się na: archeologii, historii, sztuki i rzemiosła artystycznego, dziale naukowo-edukacyjnym, dziale promocji, archiwum i bibliotece oraz dziale Głównego Inwentaryzatora. Organizowane są wystawy stałe, czasowe, przeprowadzane badania naukowe, lekcje muzealne, warsztaty, odczyty, konferencje oraz koncerty. Muzeum jest również wydawcą publikacji naukowych i katalogów wystaw. W swych zbiorach muzeum posiada blisko 5600 woluminów oraz 4200 eksponatów;

– **Rezerwat Archeologiczny Krzemionki Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim**, ul. Świętokrzyska 37, którego głównym celem jest zachowanie i ekspozycja kopalni Krzemienia z epoki kamienia oraz okresu neolitu;

– **Centrum Tradycji Hutnictwa** - w budynku dawnego Zakładowego Domu Kultury Huty Ostrowiec przy Alei 3 Maja 6, po remoncie zakończonym w lipcu 2022 r. Będą tam funkcjonować m.in.: nowoczesna sala kinowo-teatralna z zapleczem techniczno-socjalnym, mała sala kinowa, kawiarnia, sala konferencyjna, pomieszczenia biurowo-socjalne, a także Centrum Tradycji Hutnictwa, wykorzystujące nowoczesne środki audio-wizualnych i służące jako unikatowe miejsce na terenie regionu świętokrzyskiego, ukazujące ścieżkę przemian cywilizacji w produkcji i zastosowaniu żelaza;

– **Izba Pamięci Cukrownictwa Polskiego** – w budynku cukrowni Częstocice. Powstała jako placówka zajmująca się dokumentowaniem dziejów cukrownictwa na ziemiach polskich. Gromadzi obiekty związane z przemysłem cukrowniczym: firmami produkującymi nasiona buraka cukrowego, uprawą buraków cukrowych, urządzeniami i aparaturą dla przemysłu cukrowniczego oraz działalnością cukrowni.

– **amfiteatr w Parku Miejskim im. Józefa Piłsudskiego**, z widownią na 1000 miejsc, w którym organizowane są plenerowe imprezy artystyczne oraz seanse kina letniego;

– **Ostrowieckie Towarzystwo Naukowe**, ul Akademicka 12 (w strukturach WSB i P) – zajmuje się organizowaniem sesji naukowych promujących zagadnienia z dziedziny humanistyki. W swoim zakresie ma także inicjowanie działalności naukowej i wydawniczej dotyczącej historii miasta i regionu;

– **Ostrowieckie Stowarzyszenie Historyczne „Solidarność i Pamięć”**, Osiedle Ogrody 20 – zakres działania stowarzyszenie to przede wszystkim prowadzenie działalności naukowej, popularyzowanie historii, regionalnej, organizowanie konferencji naukowych, paneli dyskusyjnych, wieczorów autorskich. Wydawanie własnych publikacji;

– **Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrowieckiej**, ul. Hłżecka 37 (siedziba Starostwa Powiatowego w Ostrowcu Świętokrzyskim). Towarzystwo zajmuje się kształtowaniem tożsamości miasta i regionu, propagowanie dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych aktywizacja kulturowa społeczności miasta;

– **Towarzystwo Przyjaciół Denkowa**, Denków ul. Niewiadoma 19 – zakres działań to przede wszystkim ochrona dziedzictwa kulturowego Denkowa, opieka nad zabytkami dzielnicy. Rekonstrukcja tradycji ludowego garncarstwa i rzeźbiarstwa;

– **Stowarzyszenie Kulturotwórcze „Nie z tej Bajki”**, Osiedle Słoneczne 32/33, Aleja Solidarności 9.

Turyści zwiedzający Ostrowiec Świętokrzyski wszelkie informacje na temat atrakcji miasta i pomoc mogą uzyskać w jednym z dwóch punktów:

– **Punkt Informacji Turystycznej**, ul. Siennieńska 54;

– **PTTK Oddział Świętokrzyski im. St. Jeżewskiego**, Aleja 3 Maja 5.

Z inicjatywy Punktu Informacji Turystycznej ustanowiono, nadawaną od 2011 r., Ostrowiecką Odznakę Turystyczno-Krajoznawczą, która ma na celu popularyzację walorów krajoznawczych obszaru objętego odznaką. Jest to odznaka regionalna. Posiada trzy stopnie: brązowy, srebrny i złoty, a ubiegać się o nią może każdy, kto w określonym czasie zwiedzi odpowiednią liczbę obiektów znajdujących się na obszarze stanowiącym kanon Ostrowieckiej Odznaki Turystyczno-Krajoznawczej.

Na terenie miasta organizowane są imprezy jak m.in.:

– **Europejskie Dni Dziedzictwa** – cykl, którego celem jest propagowanie zabytków historycznych naszego miasta są organizowane tak, jak w całej Europie, w drugim i trzecim tygodniu września. W 2015 r. podczas EDD była przedstawiona historia pierwszego osiedla wybudowanego po wojnie, czyli Osiedla na Skarpie. W programie imprezy zaplanowano wystawę plenerową poświęconą historii i współczesności osiedla, grę terenową, której celem jest zapoznanie z zabytkowymi budynkami Śródmieścia naszego miasta i miejscami pamięci narodowej;

– **Cykliczne wykłady krajoznawcze „Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Ostrowieckiej”** to cykl spotkań mający na celu wzajemną wymianę informacji, wiedzy i doświadczeń oraz podjęcie wspólnych działań pomiędzy stowarzyszeniami na rzecz propagowania dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych swoich regionów;

- **Dni Ostrowca;**
- **Zaduszki Jazzowe;**
- **Ostrowieckie Spotkania Filmowe;**
- **Przegląd Pieśni Patriotycznych i Legionowych;**
- **Festiwal im. Miry Kubasińskiej „Wielki Ogień”.**

Na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego oznakowane są malownicze szlaki rowerowe:

- Szlak im. Mieczysława Radwana (szlak czerwony),
- Szlak im. Witolda Gombrowicza (szlak zielony),
- Transwojewódzki Szlak Rowerowy (szlak niebieski).

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Ostrowiec Świętokrzyski funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego znajduje się 11 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1) Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego

LP.	ADRES	OBIEKT/ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR I DATA WPISU DO REJESTRU ZABYTEKÓW
1	ul. Denkowska, dz. nr 83	kaplica rodziny Pietrzykowskich na cmentarzu parafialnym	A.272 z dnia 16.07.2009 r.
2	ul. Kuźnia 54	kapliczka w zespole pałacyku myśliwskiego Wielopolskich	A.613/2 z dnia 21.08.1997 r.
3	ul. Kuźnia 54	pałacyk myśliwski Wielopolskich, ob. hotel	A.613/1 z dnia 21.08.1997 r.
4	ul. Kuźnia 54	park w zespole pałacyku myśliwskiego Wielopolskich	A.613/3 z dnia 21.08.1997 r.
5	ul. Okólna 19	kościół paraf. pw. św. Michała Archanioła	A.304 z dnia 04.06.2009 r.
6	ul. Sienkiewicza, dz. nr 68	cmentarz żydowski	A.612 z dnia 23.04.1991 r.
7	ul. Szkolna 23	dzwonnica w zespole kościoła paraf. pw. św. Stanisława Biskupa	A.616/2 z dnia 15.04.1967 r.
8	ul. Szkolna 23	kościół paraf. pw. św. Stanisława Biskupa	A.616/1, decyzje z dnia 18.03.1957 r., 15.04.1967 r.
9	ul. Świętokrzyska 37	pałac w zespole pałacowo -parkowym, ob. Muzeum Historyczno-Archeologiczne	A.614 z dnia 16.09.1975 r.
10	ul. Świętokrzyska 37	park w zespole pałacowo-parkowym	A.614 z dnia 16.09.1975 r.
11	ul. Świętokrzyska 40	dwór z ogrodem	A.615 z dnia 30.09.1988 r.

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie ściienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detal architektoniczny. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujący historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego znajdują się zabytki ruchome. Część z nich została objęta ochroną prawną przez wpisanie do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych danych dotyczących tych obiektów. Informacje można uzyskać u Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Ostrowca Świętokrzyskiego:

- elementy wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika,
- typograf z 1904 r. zainstalowany w Przedsiębiorstwie Usługowo-Produkcyjno-Handlowym „Drukarnia”, w 2014 r. sprzedany Domowi Słów Teatrowi NN w Lublinie¹³
- 4 maszyny stanowiące wyposażenie budynków kuźni i odlewni,
- 2 klatki walcownicze wraz z łącznikiem napędu – fragment walcarek w Walcowni Małej należące do dawnego Obszaru Przemysłowego Zakłady Ostrowieckie S.A.,
- most na rzece Kamiennej znajdujący się w km 186.811 w torze 1 linii kolejowej nr 25,
- neoklasykistyczna, z lat 90-tych XIX w., drewniana zabudowa schodów wewnętrznych: boazeria ścian oraz kasetonowy sufit, wraz z drzwiami, w budynku przy ul. Jana Głogowskiego 3/5.

¹³ Portal internetowy nam nasze miasto, Zabytki Ostrowca Świętokrzyskiego... w Lublinie, <https://naszemiasto.pl/zabytki-ostrowca-swietokrzyskiego-w-lublinie/ar/c13-4522300> (dostęp: 23.03.2023)

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami.

W obowiązujących planach wyznaczono szczegółowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- w przypadku natrafienia w toku prowadzenia prac ziemnych i budowlanych na przedmiot, który posiada cechy zabytku, należy go zabezpieczyć, zgłosić znalezisko do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (WKZ) i ustalić dalszy tok postępowania;
- w przypadku odkrycia w trakcie prac ziemnych przedmiotów, co do których mogą wystąpić podejrzenia, że są one znaleziskiem archeologicznym, bez zbędnej zwłoki należy o odkryciu poinformować odpowiednie organy wskazane w przepisach odrębnych;
- nowe zespoły zabudowy, wraz z istniejącymi, powinny tworzyć harmonijny związek przestrzenny w zakresie takich elementów jak: gabaryty, wystrój, linie, wysokości zabudowy oraz ukształtowanie dachów i wyrażać dbałość o detal architektoniczny;
- dokumentację projektową mogą sporządzać wyłącznie inżynierowie architektki;
- uzgadnianie z WKZ zmian w wystroju plastycznym przestrzeni publicznych, wyburzeń oraz działań projektowo-budowlanych w zakresie planowanych inwestycji, w szczególności w zakresie gabarytów, formy i kształtu obiektów;
- utrzymanie historyczno-kulturowych wartości zachowanych obiektów;
- w przypadku modernizacji zachowanych i realizowanych obiektów i zespołów dążenie, aby tworzyły one z obiektami i układami istniejącymi harmonijny związek przestrzenny;
- przed dokonaniem ewentualnych wyburzeń obiektów znajdujących się w ewidencji WKZ obowiązuje wykonanie dokumentacji inwentaryzacyjnej (w określonych przez WKZ przypadkach);

- budynki o wartościach kulturowych, wpisane do ewidencji WKZ, podlegają nadzorowi WKZ w zakresie:
 - a) rozbiórki, z zakazem ich wyburzenia w określonych przez WKZ przypadkach,
 - b) przebudowy z zakazem przekształceń zdecydowanie zmieniających formę kubaturową i gabaryty przestrzenne,
 - c) remontu i modernizacji, z obowiązkiem uzgodnienia ze służbą konserwatorską wszelkich zmian w zewnętrznej strukturze budynków, bez obowiązku uzgadniania w zakresie zmian wewnątrz;
- zakaz zmiany zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę miasta;
- dla obiektów małej architektury:
 - a) zachowanie obiektu w miejscu jego dotychczasowej lokalizacji lub przeniesienie w sąsiedztwo obecnej lokalizacji, nie kolidujące z projektowanym zainwestowaniem, z wyeksponowaniem obiektu od strony drogi publicznej,
 - b) utrzymanie historycznej formy obiektu, tj.: postumentu wraz z wrytymi napisami oraz krzyża,
 - c) wszelkie prace budowlane w obrębie obiektu o cechach zabytku powinny ograniczać się wyłącznie do jego remontów oraz ewentualnego przywrócenia czytelności napisów;
- dla terenu nieczynnego cmentarza:
 - a) uporządkowanie obszaru nieczynnego cmentarza i docelowo przeniesienie pamiątek po pochówkach, w szczególności pomników, krzyży na teren czynnego cmentarza poza obszar objęty planem, za zgodą zarządcy cmentarza,
 - b) przed podjęciem wszelkich robót budowlanych w obrębie obszaru nieczynnego cmentarza obowiązuje przeprowadzenie badań terenowych i gruntowych, a w przypadku wykrycia grobów przeprowadzenie ekshumacji i przeniesienie szczątków na teren czynnego cmentarza za zgodą zarządcy cmentarza, zgodnie z przepisami odrębnymi,
 - c) w przypadku przeniesienia nieczynnego cmentarza poza obszar jego obecnej lokalizacji, nakazuje się upamiętnienie jego obecnej lokalizacji w formie np.: tablicy pamiątkowej umieszczonej w sposób wyeksponowany od strony drogi publicznej.

W granicach strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące generalne nakazy:

- zachowanie historycznego układu urbanistycznego;
- wszelkie roboty budowlane związane z naruszeniem elementów konstrukcyjnych lub z przekształceniem zewnętrznego wyglądu obiektów o wartościach historycznych, należy uzgodnić z właściwym organem do spraw ochrony zabytków.
- zakaz zmiany historycznego rozplanowania układu ulic;
- zakaz zmiany zasadniczych proporcji wysokościowych kształtujących sylwetę całego miasta.

W granicach strefy ochrony konserwatorskiej obowiązują następujące generalne nakazy:

- wszelkie roboty budowlane związane z naruszeniem elementów konstrukcyjnych lub rozbudową, nadbudową czy rozbiórką budynków objętych ochroną, należy uzgodnić z właściwym organem do spraw ochrony zabytków.

W granicach strefy ochrony archeologicznej biernej obowiązują następujące generalne nakazy:

- na etapie planowania, projektowania i wykonawstwa inwestycji związanych z pracami ziemnymi – obowiązek uzgadniania z właściwym organem ochrony zabytków wszelkiej działalności inwestycyjnej i podporządkowanie projektu jego wytycznym;
- wszystkie nowo odkryte stanowiska należy nanosić na mapę gminy i objąć ochroną poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków;
- prace ziemne należy objąć nadzorem lub wyprzedzającymi badaniami ratowniczymi określonymi przez WKZ, prowadzonymi na koszt inwestora.

Tabela nr 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego

Lp.	ID Rej.	Nr uchwały RM zatwierdzającej plan, data jej przyjęcia	Nazwa planu	Przedmiot i zakres ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego	Uwagi
0.	1.	2.	3.	4.	6.
1.	7.	LIX/598/97 z dnia 28 listopada 1997r.	Zmiana Nr 1 i Nr 2 w miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego	z przeznaczeniem pod obwodnicę ul. Zagłoby i zabudowę mieszkaniową	pow. oprac. 31,16 ha co stanowi ok. 0,67% ogólnej pow. miasta
2.	9.	XXVIII/418/2000 z dnia 29 czerwca 2000r	Zmiana Nr 4 części miejscowego planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego dzielnicy „Śródmieście” w Ostrowcu Świętokrzyskim	z przeznaczeniem na cele usługowo-handlowe i usługi ponadlokalne	pow. oprac. 6,35 ha co stanowi ok. 0,14% ogólnej pow. miasta
3.	10.	XXX/467/2000 z dnia 05 października 2000r.	Zmiana Nr 7 części miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowiec Świętokrzyski	wprowadzenie udokumentowanego złoża kopalin do planu celem eksploatacji	pow. oprac. 4,405 ha co stanowi ok. 0,09% ogólnej pow. miasta
4.	11.	XXXV/623/2001 z dnia 30 marca 2001r.	Zmiana Nr 5 części miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowiec Świętokrzyski, położona w rejonie ulic Bałtowska, Samsonowicza i 11 Listopada oraz Strugi Denkowskiej (os. Las)	z przeznaczeniem pod zabudowę mieszkaniową i usługi nieuciążliwe	pow. oprac. 81,27 ha co stanowi ok. 1,75% ogólnej pow. miasta
5.	12.	XLIV/751/2001 z dnia 29 listopada 2001r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części osiedla „Rosochy” w Ostrowcu Świętokrzyskim	z przeznaczeniem na cele mieszkaniowe, usługowo-handlowe i usługi ponadlokalne	pow. oprac. 23 ha co stanowi ok. 0,49% ogólnej powierzchni miasta
6.	13.	XLVI/766/2001 z dnia 28 grudnia 2001r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części osiedla „Śródmieście” w Ostrowcu Świętokrzyskim (w rejonie ulic: Polan, Radwana, Denkowska, Okólna i Siennieńska)	z przeznaczeniem na cele mieszkaniowe, usługowo-handlowe i usługi ponadlokalne	pow. oprac. 18 ha co stanowi ok. 0,39% ogólnej powierzchni miasta
7.	14.	LII/830/2002 z dnia 25 kwietnia 2002r.	Zmiana Nr 6 części miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego, położona w rejonie ulic: Grabowiecka, Graniczna i Las Rzeczeki	z przeznaczeniem pod zabudowę mieszkaniową i usługi nieuciążliwe	pow. oprac. 47,35 ha co stanowi ok. 1,02% ogólnej powierzchni miasta

8.	15.	LII/831/2002 z dnia 25 kwietnia 2002r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla „Gutwin” w zakresie obszaru „Rzeczki-Wschód”	z przeznaczeniem pod zabudowę mieszkaniową i usługi nieuciążliwe	pow. oprac. 65 ha co stanowi ok. 1,4% ogólnej powierzchni miasta
9.	16.	II/12/2002 z dnia 04 grudnia 2002r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części osiedla „Śródmieście” w Ostrowcu Świętokrzyskim (w rejonie ulic: Al.3Maja, Okólna, Słowackiego, Kilińskiego, Focha i rzeki Kamiennej)	z przeznaczeniem pod zabudowę mieszkaniową, usługowo-handlowe i usługi ponadlokalne	pow. oprac. 14,3 ha co stanowi ok. 0,31% ogólnej powierzchni miasta
10.	17.	XIII/138/2003 z dnia 25 września 2003r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego (w rejonie ulic: Żeromskiego, Mickiewicza oraz rzeki Kamiennej i kanału Młynówka)	z przeznaczeniem pod usługi miastotwórcze, ogólnomiejskie i ponadlokalne z terenami sportu i rekreacji, w tym pod budowę obiektów handlowych o pow. Sprzedażowej powyżej 2000 m ²	pow. oprac. 15,5 ha co stanowi ok. 0,33% ogólnej powierzchni miasta
11.	18.	L/558/2006 z dnia 4 kwietnia 2006r.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części osiedla „Śródmieście” w Ostrowcu Świętokrzyskim	z przeznaczeniem pod rozbudowę budynku Urzędu Miasta	pow. oprac. 0,39 ha co stanowi ok. 0,01% ogólnej powierzchni miasta
12.	19.	VIII/62/2007 z dnia 13 marca 2007r.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego (dotyczy Ośrodka MOSIR „Rawszczyzna”)	z przeznaczeniem pod rozbudowę ośrodka sportowego „Rawszczyzna” o część sportowo-rekreacyjną i hotelową z zapleczem terenowych urządzeń sportowych i rekreacyjnych	pow. oprac. 4,04 ha co stanowi ok. 0,09% ogólnej powierzchni miasta
13.	20.	XLVI/614/2009 z dnia 24 listopada 2009r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego (obejmuje obszar w rejonie ulic Samsonowicza, Rudzka)	z przeznaczeniem pod przemysł, usługi oraz tereny zabudowy mieszkaniowej	pow. oprac. 69,22 ha co stanowi ok. 1,49% ogólnej powierzchni miasta

14.	21.	LXII/781/2010 z dnia 9 listopada 2010r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w rejonie ulic: Grabowiecka, Graniczna	z przeznaczeniem pod rozbudowę cmentarza komunalnego, usługi publiczne, przemysł i zabudowę mieszkaniową	pow. oprac. 20,36ha co stanowi ok. 0,44% ogólnej powierzchni miasta
15.	22.	XXVI/91/2012 z dnia 24 września 2012r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w rejonie ulic: Siennieńska, Armii Krajowej, Hłzecka, Rzeczeki	z przeznaczeniem pod budownictwo mieszkaniowe jedno- i wielorodzinne oraz nieuciążliwe usługi	pow. opracowania 147ha co stanowi ok. 3,17% ogólnej powierzchni miasta
16.	23.	XXXVII/27/2013 z dnia 26 marca 2013r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w rejonie ulic: Świętokrzyska, Drukarska, Szewieńska, Stefana Żeromskiego	z przeznaczeniem pod przemysł, usługi komercyjne i publiczne, zabudowę mieszkaniową jedno- i wielorodzinną, usługi sportu i rekreacji	pow. opracowania 40ha co stanowi ok. 0,9% ogólnej powierzchni miasta
17.	24.	XXXIX/48/2013 z dnia 9 maja 2013r.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca („Galeria Ostrowiec” w rejonie ul. Adama Mickiewicza)	z przeznaczeniem pod wielkopowierzchni owy obiekt handlowy	pow. opracowania ok. 7ha co stanowi ok. 0,15% ogólnej powierzchni miasta
18.	25.	LVII/84/2014 z dnia 30 czerwca 2014r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w rejonie ulic: Las Rzeczeki, Hłzecka, Grabowiecka	przeznaczenie pod zabudowę mieszkaniową i usługową, z uwzględnieniem zachowania enklaw leśnych	Pow. opracowania 172,9ha, co stanowi ok. 3,73% ogólnej powierzchni miasta
19.	26.	LVII/85/2014 z dnia 30 czerwca 2014r.	Zmiana części „Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części osiedla „Śródmieście” w Ostrowca Świętokrzyskim” (w rejonie ulic: Al.3Maja, Kilińskiego, Focha i rzeki Kamiennej)	przeznaczenie pod zabudowę usługową, w tym wielkopowierzchni owy obiekt handlowy	Pow. opracowania 2,5ha, co stanowi ok. 0,05% ogólnej powierzchni miasta
20.	27.	LXIII/143/2014 z dnia 2 października 2014	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w rejonie ulic: Henryka Sienkiewicza, Stefana Żeromskiego, Dobra	przeznaczenie pod zabudowę mieszkaniową i usługową, z uwzględnieniem zachowania enklaw leśnych	pow. opracowania ok. 12ha, co stanowi ok. 0,26% ogólnej powierzchni miasta

21	28.	XXXIII/60/2016 z dnia 17 czerwca 2016r.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części miasta Ostrowca Świętokrzyskiego w rejonie ulic: Kolejowa, Aleja 3-go Maja, Romualda Traugutta, Świętokrzyska oraz torów bocznic kolejowej do dawnej cukrowni „Częstocice”	z przeznaczeniem pod tereny przemysłowe, usługowe, mieszkaniowe i zieleni parkową	pow. opracowania ok. 107ha, co stanowi ok. 2,31% ogólnej powierzchni miasta
	28a.	XXXVI/87/2016 z dnia 16 września 2016r.	Zmiana uchwały Nr XXXIII/60/2016 Rady Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego z dnia 17 czerwca 2016r.	usunięcie zapisów stanowiących oczywistą pomyłkę	
22.	29.	XXXVI/86/2016 z dnia 16 września 2016r.	Zmiana części „Zmiany Nr 6 części miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego, położonej w rejonie ulic Grabowiecka, Graniczna i Las Rzeczeki”	przeznaczenie pod zabudowę mieszkaniową i usługową, dopuszczenie zabudowy na terenach leśnych z zachowaniem znacznego udziału (70% pow. działki) powierzchni biologicznie czynnej o charakterze leśnym	pow. opracowania ok. 13ha, co stanowi ok. 0,28% ogólnej powierzchni miasta
23.	30.	XLV/43/2017 z dnia 12 czerwca 2017r.	„Zmiana części „Zmiany Nr 6 części miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego, położonej w rejonie ulic Grabowiecka, Graniczna i Las Rzeczeki”” – uzupełnienie w związku z rozstrzygnięciem nadzorczym Wojewody Świętokrzyskiego znak: SPN.III.4130.21.2016 z dnia 18 października 2016r.	Przeznaczenie pod zabudowę mieszkaniową i usługową – dopuszczenie zabudowy na terenach leśnych	pow. opracowania ok. 3,047ha, co stanowi ok. 0,07% ogólnej powierzchni miasta
Lp.	ID Proj. Rej.	Nr uchwały RM o przystąpieniu do MPZP, data jej przyjęcia	Nazwa MPZP	Uwagi	
0	1.	2.	3.	5.	
1	31.	XLV/49/2021 z dnia 14 maja 2021r.	Przystąpienie do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego dla obszaru w rejonie ulic: Jan Samsonowicza, Dębowa, Skośna	pow. opracowania ok. 80ha, co stanowić będzie ok. 1,72% ogólnej powierzchni miasta	

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym ww. rozporządzenie oraz Obwieszczeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56).

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania

z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków miasta Ostrowca Świętokrzyskiego została opracowana w 2014 r., przyjęta Zarządzeniem nr IV/67/2015 Prezydenta Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego z dnia 5 lutego 2015 r. Następnie przy opracowaniu Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 dokonano aktualizacji (Zarządzenie nr V/260/2019 Prezydenta Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego z dnia 17 maja 2019 r.), ze zmianą przyjętą Zarządzeniem nr V/270/2019 Prezydenta Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego z dnia 27 maja 2019 r. Przy opracowaniu niniejszego GPOnZ dokonano aktualizacji ewidencji i karty sporządzono zgodnie z zmianą Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Spis obiektów ujętych w GEZ zawierają Załącznik nr 1 nr 2.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Ostrowiec Świętokrzyski posiada w swojej własności 28 zabytków będących w GEZ, z czego jest współwłaścicielem 2 obiektów rejestrowych (Tabela nr 3).

Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków będących własnością lub współwłasnością Gminy Ostrowca Świętokrzyskiego

ZABYTKOWE OBIEKTY NIERUCHOME			
LP	ADRES	NR DZIAŁKI (obręb.arkusz)	OBIEKT/ZESPÓŁ OBIEKTÓW
1	Al. 3 Maja 6	dz. nr 53 (37.2)	Budynek robotniczy, ob. kino „Etiuda”, ob. budynek nieużytkowany
2	Al. 3 Maja 13a	dz. nr 29/5, 29/10 (35.3)	Pałacyk Rylla, ob. budynek nieużytkowany (użytkowanie wieczyste osoba prywatna)
3	Al. 3 Maja 73	dz. nr 3/4 (45.1)	Kamienica „Dom Lipy”, ob. budynek biurowy
4	ul. Browarna 14	dz. nr 168 (50.2)	Budynek mieszkalny
5	ul. Browarna 15	dz. nr 186 (50.2)	Budynek mieszkalny
6	ul. Głogowskiego 5	dz. nr 18/3 (36.2)	Apteka, tzw. kamienica Głogowskiego, ob. Urząd Miasta
7	ul. Hłżecka 36	dz. nr 53/9 (36.2)	Budynek mieszkalny (wielorodzinny udział Gminy w prawie własności obok osób prywatnych)
8	ul. Kuźnia 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48	dz. nr 2/20, 240/7 (12.3)	„Fińskie domki”
9	ul. Nowa 1	dz. nr 14/16 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
10	ul. Osadowa 5	dz. nr 1/7 (41.6)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
11	ul. Osadowa 6	dz. nr 1/6 (41.6)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
12	ul. Osadowa 7	dz. nr 1/5 (41.6)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
13	ul. Parkowa 4	dz. nr 38/6 (41.4)	Spichlerz dworski, ob. budynek mieszkalny
14	ul. Rynek 33, 34, 35	dz. nr 14/14, 14/19, 17 (36.4)	Trzy budynki mieszkalne, ob. trzy budynki mieszkalno-usługowe, tworzące jedną bryłę, w tym dwa stanowią własność Gminy
15	ul. Sienkiewicza 70	dz. nr 31 (11.5)	Szkoła Podstawowa, ob. siedziba Centrum Rozwoju Lokalnego (trwały zarząd)
16	ul. Siennieńska 47	dz. nr 36 (36.2)	Dworek Stanisława Saskiego, ob. Urząd Stanu Cywilnego

17	ul. Siennieńska 54	dz. nr 3/7 (36.2)	Zespół browaru Saskich, ob. siedziba Ostrowieckiego Browaru Kultury, w tym Miejskie Centrum Kultury, Biuro Wystaw Artystycznych, Miejska Biblioteka Publiczna
18	ul. Świętokrzyska 6, 6a	dz. nr 7/52, 7/53, 15/2 (44.1)	Laboratorium Zakładów Ostrowieckich i szpital dla pracowników huty, ob. budynek nieużytkowany
19	ul. Świętokrzyska 24	dz. nr 3/21 (43.4)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
20	ul. Świętokrzyska 26	dz. nr 3/19 (43.4)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
21	ul. Świętokrzyska 30	dz. nr 3/7 (43.4)	Dom administratora przy dawnej Cukrowni „Częstocice”, tzw. dyrektorówka, ob. budynek nieużytkowany
22	ul. Świętokrzyska 30	dz. nr 3/52 (43.4)	Park przy domu administratora przy dawnej Cukrowni „Częstocice”, tzw. ogród spacerowy
23	ul. Świętokrzyska 37	dz. nr 24/1 , 24/2 (41.4)	Park w zespole pałacowo-parkowym
24	ul. Świętokrzyska 40	dz. nr 7/5, 7/7 (40.3)	Dwór z ogrodem, ob. budynek mieszkalny, własność Gminy stanowi część dawnego założenia ogrodowego (ob. nieczytelna)
25	ul. Świętokrzyska	dz. nr 1/12(43.3), 1/14 (41.6)	Pozostałości układu wodnego w zespole dawnej Cukrowni „Częstocice” ob. na działce nr ew. 1/12 (43.3) zachowany zbiornik wodny z groblą po środku, działka nr ew. 1/14 (41.6) zagospodarowana jako Otwarta Strefa Aktywności (teren zieleni ogólnodostępnej z boiskiem oraz urządzeniami rekreacyjno-zabawowymi)
26	ul. Traugutta 6	dz. nr 9/2 (44.1)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny (Gmina ma udział w prawie własności obok osób prywatnych)
27	ul. Traugutta	dz. nr 2/7 (45.3)	Park, tzw. park fabryczny
28	ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego	dz. nr 4/54, 4/100, 4/102, 4/166 (44.1)	Relikty dawnego układu hydroenergetycznego w zespole zakładów ostrowieckich

* pogrubione nr działek należą do gminy

** obiekty zaznaczone kolorem niebieskim są wpisane do rejestru

5.6.1. Stanowiska archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic miasta Ostrowca Świętokrzyskiego. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP 83-70, 84-69, 84-70). Na terenie miasta znajduje się

54 stanowisk archeologicznych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wykaz stanowisk przedstawia Załącznik nr 2. Dodatkowo na terenie miasta są trzy stanowiska archeologiczne na obszarze AZP 84-69 o nr 55/66, 56/67, 57/68, dotychczas nieujęte w GEZ.

Wszystkie stanowiska wymagają jednak dokładnych badań, które potwierdziłyby występowanie na ich terenie materiału poznawczego. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Poszczególne zasady ochrony stanowisk archeologicznych są doprecyzowane w procesie formułowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z uwzględnieniem indywidualnej specyfiki danego stanowiska archeologicznego oraz przy rozpoznaniu możliwych dla niego zagrożeń. Przepisy te należy ująć w postaci nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń w użytkowaniu terenów, zgodnie z wytycznymi rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dz. U. z 2021 r. poz. 2404). Ponadto zapisy planu muszą spełniać wymogi norm prawnych ustalone w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 283).

Nie wyklucza się odkrycia w przyszłości kolejnych stanowisk archeologicznych (zwłaszcza w wyniku nowych badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski), które należy uwzględnić na dalszym etapie procesu planowania przestrzennego, pomimo ich braku w studium.

Ochrona właściwa zabytkom archeologicznym powinna być przypisana również do zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych historycznych miast i wsi, nawet jeśli nie zostały one osobno ujęte w ewidencji zabytków archeologicznych. Obszary te z natury rzeczy spełniają kryterium zabytku archeologicznego przewidzianego w art. 6 ust. 1 pkt 3 lit. a ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tj. pozostałości terenowej historycznego osadnictwa. W tym przypadku z reguły dopuszczone może być zagospodarowanie wynikające z potrzeb zabudowy; obszar ciągłego osadnictwa historycznego podlega bowiem nieustannemu rozwojowi aż do czasów współczesnych i bezzasadne jest hamowanie tego procesu. Natomiast ze względu na zagrożenie dla substancji nawarstwień kulturowych, jakie niesie ze sobą naruszanie struktury gruntu, wszelkie zamierzenia budowlane na obszarze historycznego miasta powinny być objęte obowiązkiem przeprowadzenia niezbędnych badań archeologicznych. Realizacja wszelkich inwestycji na obszarach zidentyfikowanych stanowisk archeologicznych wymaga pozwolenia organu ochrony zabytków oraz zapewnienia badań archeologicznych, w zakresie wyznaczonym przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach - art. 31. ustawy o ochronie zabytków.

Prowadzenie poszukiwań zabytków bez pozwolenia jest przestępstwem ściganym z urzędu – art. 36 ust. 1 pkt. 12 ustawy o ochronie zabytków. Znalazcy przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest zabytkiem, jest obowiązany wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot; zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia; niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Dla wszystkich stanowisk archeologicznych przeznaczonych do trwałego zachowania sugerowanym docelowym przeznaczeniem terenu jest utworzenie obszaru zieleni urządzonej, zwłaszcza niskiej (głównie dla stanowisk archeologicznych o własnej formie terenowej), ewentualnie użytku zielonego (dla stanowisk archeologicznych płaskich). Rozrost systemu korzennego dużych drzew uszkadza bowiem nawarstwienia kulturowe oraz obiekty i ruchome zabytki archeologiczne. W przypadku stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenach leśnych, należy sformułować zasady prowadzenia gospodarki leśnej uwzględniające potrzebę ochrony zabytku.

W przypadku, gdy obszar stanowiska archeologicznego o własnej formie terenowej lub wpisanego do rejestru zabytków objęty został miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dopuszczającym zainwestowanie lub zagospodarowanie, należy dążyć do zmiany tego planu, aby wyeliminować lub zminimalizować zagrożenie dla zabytku. Szczególny priorytet należy przyznać stanowiskom archeologicznym

o własnej formie terenowej, z obszarów których należy usuwać wszelkie funkcje stwarzające zagrożenie dla substancji zabytku.

W przypadku kolizji z wszystkimi stanowiskami archeologicznymi należy wprowadzić zapisy umożliwiające przeprowadzenie niezbędnych badań archeologicznych zagrożonych zniszczeniem, na które należy uzyskać pozwolenie od wojewódzkiego konserwatora zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 4 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Tabela nr 4. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA OSTROWCA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmujące ochroną obiekty zabytkowe na terenie miasta; • uchwała w sprawie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Gminy Ostrowiec Świętokrzyski, nie stanowiących jej własności; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych miasta; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej; • liczne obiekty zabytkowe, w tym cenne zabytki kultury przemysłowej; 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zachowania obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • niewystarczająca popularyzacja wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • niewystarczające środki finansowe w budżecie miasta na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego; • brak długookresowego programu rozwoju i promocji regionalnych funkcji turystyczno-rekreacyjnych gminy; • zbyt mała liczba miejsc i obiektów noclegowych o odpowiednim standardzie technicznym i standardzie oferowanych usług hotelowych; • brak zestawu zdefiniowanych oraz stworzonych produktów turystyczno-rekreacyjnych miasta.

<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjne turystycznie tradycje hutnicze, odlewnicze, metalurgiczne, maszynowe i cukrownicze tworzące wielowiekową tożsamość i kulturę społeczności lokalnej oraz całego subregionu; • unikatowe obiekty obszaru przemysłowego dawnych Zakładów Ostrowieckich usytuowane na terenie miasta; • walory przyrodnicze miasta – obszary objęte ochroną; • umiejętna ekspozycja obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków; • oznakowane szlaki piesze, rowerowe, w tym przebiegające przez miasto, ponadlokalne i lokalne turystyczno-rekr. szlaki rowerowe, np. Szlak im. M. Radwana (czerwony), Szlak im. W. Gombrowicza (zielony), Transwojewódzki Szlak Rowerowy (nieb.); • funkcjonujące Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Częstocicach oraz Miejskie Centrum Kultury wraz z Biurem Wystaw Artystycznych; • aktywne działanie organizacji pozarządowych o charakterze kulturalnym: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Ostrowieckiej, Towarzystwo Przyjaciół Denkowa, Stowarzyszenie „Witulin” im. Witolda Gombrowicza, Stowarzyszenie Społeczne Szkół i Ognisk Artystycznych. 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • otaczające miasto, atrakcyjne turystyczno-rekreacyjnie kompleksy leśne Puszczy Iłżeckiej, • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie miasta z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku;

<ul style="list-style-type: none"> • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój ruchu turystycznego z wykorzystaniem systemu NEFAR; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym ztracanie więzi z regionem.
---	---

7. Założenia programowe Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami, które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2015-2018 i na lata 2019-2022. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze miasta sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Priorytet II. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

W ramach powyższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta Ostrowca Świętokrzyskiego

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.	
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	Podejmowanie działań inwestycyjnych związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych – zgodnie z Gminnym Programem Rewitalizacji.
	Podejmowanie starań o uzyskanie funduszy zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością miasta.
	Realizacja zadań własnych Miasta Ostrowiec Świętokrzyski w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością (Tabela nr 3).
	Uaktualnienie uchwały w sprawie przyznawania dotacji na prace restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków o obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Miasta.
	Określenie zasad (lokalizacja, forma, treść i typ) dotyczących umieszczenia szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, ujętych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz zasad dotyczących funkcjonowania, lokalizacji i wystroju sezonowych ogródków gastronomicznych w obszarze zabytkowego układu urbanistycznego miasta w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków
Priorytet II. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.	
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	<p>Zadania dla gminnej ewidencji zabytków:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie miasta; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną. <p>Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia lub pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 3 ustawy prawo budowlane).</p> <p>Działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków nie mogą wpłynąć na utratę wartości artystycznych i historycznych zabytku.</p>
	Uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków o trzy stanowiska archeologiczne z obszaru AZP 84-69.
	Coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
	Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Pomoc przy organizacji konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe we ścisłej współpracy z m.in. Miejskim Centrum Kultury w Ostrowcu Świętokrzyskim, Biurem Wystaw Artystycznych, Dziecięcym Domem Kultury, Miejską Biblioteką Publiczną w Ostrowcu Świętokrzyskim, Muzeum Historyczno-Archeologicznym, Rezerwatem Archeologicznym Krzemionki oraz fundacjami i stowarzyszeniami.
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów.

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
	Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach miasta dla uczniów szkół podstawowych w ramach zajęć lekcyjnych.
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.
	Wyznaczenie szlaku turystycznego promującego zabytki rejestrowe.
	Wspieranie opracowania pozycji literackiej o lokalnym dziedzictwie Ostrowca Świętokrzyskiego.
	Opracowanie ulotek promujących zabytki miasta (również w formie edukacyjnej).
	Rozpowszechnienie informacji na temat zabytków z terenu miasta.

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,

– współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

8.1. Zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami – mierniki

Poniżej przedstawiono zestaw mierników pozwalających ocenić stopień realizacji GPOnZ:
Priorytet I. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju gospodarczo-społecznego miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Kierunek działania: Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

Mierniki:

- Jakie działania podjęto/zrealizowano zgodnie z Gminnym Programem Rewitalizacji;
- Czy pozyskano środki z funduszy zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością miasta, z jakich środków skorzystano, na jakie obiekty, zakres prac;
- Jakie obiekty wyznaczono do remontu wśród obiektów będących własnością lub współwłasnością miasta Ostrowiec Świętokrzyski (Tabela nr 3), co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje;
- Czy uaktualniono uchwały w sprawie przyznawania dotacji na prace restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków o obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków;
- Czy opracowano sprawozdania z realizacji GPOnZ, czy były prezentowane na sesji;
- Czy określono zasady dotyczące umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, ujętych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz zasad dotyczących funkcjonowania, lokalizacji i wystroju sezonowych ogródków gastronomicznych w obszarze zabytkowego układu urbanistycznego miasta w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jeżeli tak, to jakie, czy określono zasady dla konkretnych obiektów;

Priorytet II. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.

Kierunek działania: Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.

Mierniki:

- Ilość przeprowadzonych aktualizacji GEZ, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków;
- Czy zaktualizowano Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
- W jakiej formie monitorowano możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego? Czy z kimś współpracowano, ilość złożonych wniosków, wartość pozyskanych funduszy;
- Ilość zorganizowanych konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe, ich tematyka, z kim współpracowano;
- Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano w ramach upowszechniania edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;

- Ile umieszczono tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów, gdzie, wartość przeznaczonych środków;
- Czy wyznaczono szlak turystyczny promujący zabytki rejestrowe., jakie obiekty zostały w nim ujęte, z kim współpracowano;
- Czy opracowano ulotki promujące zabytki miasta, w jakiej formie, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków;
- Gdzie rozpowszechniano informacje na temat zabytków z terenu miasta., w jakiej formie, informacje na jaki temat, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• źródła pozostałe:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź

organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach** – co roku przyznawane są dotacje celowe na zadania publicznych z zakresu ochrony dóbr kultury, dotyczące prac zabezpieczających, konserwatorskich, remontowych, ekspertyz technicznych i konserwatorskich, badań architektonicznych i konserwatorskich – zabytków nieruchomości i ruchomych wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków. Regulamin oraz szczegóły dotyczące dotacji w danym roku znajdują się na stronie internetowej WUOZ.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje Województwa Świętokrzyskiego – zasady udzielania dotacji określa szczegółowo uchwała nr XXXVIII/512/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 listopada 2021 r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Województwa Świętokrzyskiego.

Wysokość środków przeznaczonych na dofinansowanie realizacji zadań określa każdego roku uchwała budżetowa. Zarząd Województwa Świętokrzyskiego każdego roku ogłosi termin rozpoczęcia i zakończenia naboru wniosków o dotację na dany rok budżetowy. Decyzję o udzieleniu dotacji podejmuje Sejmik Województwa Świętokrzyskiego w formie uchwały na wniosek Zarządu Województwa Świętokrzyskiego.

Dotacje Starostwa Powiatu Ostrowieckiego – szczegółowe procedury dotyczące udzielania dotacji zostały określone w uchwale nr LIII/340/2018 Rady Powiatu Ostrowieckiego z dnia 25 kwietnia 2018 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków położonych lub znajdujących się na terenie Powiatu Ostrowieckiego.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego – przyznawane są zgodnie z uchwałą nr XLIX/653/2010 Rady Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego z dnia 5 lutego 2010 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Gminy Ostrowiec Świętokrzyski, nie stanowiących jej własności, zmienioną uchwałą nr LVII/713/2010 z dnia 30 czerwca 2010 r., uchwałą nr LXII/802/2010 z dnia 9 listopada 2010 r., uchwałą nr XXIII/60/2012 z dnia 30 maja 2012 r. oraz uchwałą nr XLII/106/2013 z dnia 2 lipca 2013 r.

Co rok w budżecie Gminy rezerwowane jest 20.000,00 zł na dotacje od prac przy zabytkach rejestrowych (zgodnie z Wieloletnią Prognozą Finansową na lata 2022-2029).

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Rządowy Program Odbudowy Zabytków

Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest rządowym programem, który oferuje jednostkom samorządu terytorialnego możliwość wsparcia zadań inwestycyjnych w ramach zadań wnioskodawcy polegających na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dofinansowane z programu może być przeznaczone na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków, a także na udzielenie przez jednostkę samorządu terytorialnego dotacji, o której mowa w art. 81 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, podmiotowi trzeciemu z zachowaniem przepisów prawa regulujących przekazywanie takich dotacji.

Każdy samorząd może złożyć maksymalnie 10 wniosków w trzech kategoriach: do 150.000,00zł, do 500.000,00zł i do 3.500.000,00zł.

Dofinansowane może być przyznane w wysokości maksymalnie 98 % wartości inwestycji.

Pełne informacje dotyczące naboru wniosków do programu wraz z instrukcją i ogłoszeniem o naborze znajdują się na stronie Banku Gospodarstwa Krajowego.

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszającym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

- **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• **Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (FEnIKS)**

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 to następca Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POIiŚ). Budżet wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez m.in. wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym. Program ma przyczynić się m.in. do wzmocnienia ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych. Wsparcie ukierunkowane zostanie na tworzenie odpowiednich warunków infrastrukturalnych stymulujących do aktywnego uczestnictwa w kulturze i w życiu społecznym, w tym eliminację barier w dostępie do kultury dla grup z różnych przyczyn wykluczonych. Zastosowane rozwiązania infrastrukturalne, w tym nowoczesne technologie, umożliwią tworzenie innowacyjnej oferty kulturalnej, rozszerzanie jej o nowe formy działalności i cele lub będą przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności świadczonej oferty, w celu budowania przewag konkurencyjnych w aspekcie zarówno gospodarczym jak i społecznym.

Inwestycje będą wspierały procesy transformacji cyfrowej poprzez rozwój infrastruktury, zakup wyposażenia i technologii umożliwiających rozszerzenie grup odbiorców realizowanej oferty (zwiększenie dostępności kultury poprzez umożliwienie korzystania z niej grupom dotychczas wykluczonym np. niepełnosprawni; zwiększenie zasięgu oferty – upowszechnianie oferty on-line) oraz zapewnienie bezpieczeństwa funkcjonowania w warunkach różnego rodzaju kryzysów (na podstawie doświadczeń związanych z wystąpieniem pandemii Covid-19).

Wsparciem zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie mogą ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.

Zakres wsparcia w ramach celu szczegółowego obejmuje także działania infrastrukturalne mające na celu ochronę i zachowanie otoczenia zabytkowych obiektów. Niejednokrotnie inwestycje będą realizowane w bliskim sąsiedztwie lub na terenie objętym planem rewitalizacji, co wpłynie korzystnie na ogólny rozwój większych obszarów.

Wszystkie ww. typy działań będą mogły być realizowane w formule projektów partnerskich, które przyczynią się do lepszego zarządzania dziedzictwem kulturowym i promowania dziedzictwa kulturowego, co w konsekwencji wpłynie na większą identyfikację społeczeństwa z danym miejscem.

Ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury – 700 000 000 euro.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

- komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,
- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach.
12. Gminny program opieki nad zabytkami miasta Ostrowca Świętokrzyskiego na lata 2015-2018 i 2019-2022.
13. Materiały konserwatorskie udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach.
14. „Ostrowiec Świętokrzyski. Monografia historyczna miasta”, Wrocław 1997.
15. Monografia historyczna miasta, red. W. Kotasiak, Ostrowiec Świętokrzyski 1997.
16. Massalski A., Dzieje Ostrowca. Od czasów najdawniejszych do końca XIX w., [w:] Jubileusz 400-lecia Ostrowca Świętokrzyskiego, Ostrowiec Świętokrzyski 1997.
17. www.um.ostrowiec.pl.
18. www.powiat.ostrowiecki.eu.
19. www.muzeumostrowiec.pl.
20. www.krzemionki.pl.
21. www.nid.pl.
22. www.nimoz.pl.
23. www.stat.gov.pl/gus.
24. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis fotografii i tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.
2. Tabela nr 2. Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.
3. Tabela nr 3. Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków będących własnością lub współwłasnością miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.
4. Tabela nr 4. Analiza SWOT.
5. Tabela nr 5. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta Ostrowca Świętokrzyskiego.
6. Fot.1. Budynek Poczty, Al. 3 Maja 12.
7. Fot. 2. Dom Robotniczy, Zakładowy Dom Kultury, ob. Centrum Tradycji Hutnictwa, Al. 3 Maja 6.
8. Fot. nr 3. Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego, ul. Poniatowskiego 4.
9. Fot. nr 4. Kolegiata pw. św. Michała Archanioła, ul. Okólna 19.
10. Fot. nr 5. Bank Pfeffera, ob. Komenda Powiatowa Policji, ul. Al. 3 Maja 7.
11. Fot. 6. Kasa Chorych, ob. Hospicjum Dom Ulgi w Cierpieniu im. Jana Pawła II, ul. Focha 5.
12. Fot. nr 7. Pałac Wielopolskich, ob. Muzeum Historyczno-Archeologiczne ul. Świętokrzyska 37.

13. Fot. nr 8. Pałacyk myśliwski Wielopolskich, ob., Hotel Pałac Tarnowskich, ul. Kuźnia 54.
 14. Fot. nr 9. Pałacyk Rylla, ob. budynek nieużytkowany, Al. 3 Maja 13a.
 15. Fot. nr 10. Willa Żakowskich, ul. Siennieńska 14.
 16. Fot. nr 11. Dworek inż. Straussa, ul. Siennieńska 37.
 17. Fot. nr 12. Willa Saskich, ob. USC, ul. Siennieńska 47.
 18. Fot. nr 13. Hotel Fabryczny, ul. Sandomierska 4.

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Ostrowiec Świętokrzyski

ZABYTKOWE OBIEKTY NIERUCHOME			
LP.	ADRES	NR DZIAŁKI (obręb.arkusz)	OBIEKT/ZESPÓŁ OBIEKTÓW
1	ul. Aleja 3-go Maja 3	dz. nr 15/2 (35.3)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
2	ul. Aleja 3-go Maja 4	dz. nr 51 (37.2)	Budynek mieszkalny, ob. budynek usługowo-handlowy
3	ul. Aleja 3-go Maja 5	dz. nr 16 (35.3)	Budynek mieszkalny, ob. budynek usługowo-handlowy
4	ul. Aleja 3-go Maja 6	dz. nr 53 (37.2)	Budynek robotniczy, ob. kino „Etiuda”, Centrum Tradycji Hutnictwa
5	ul. Aleja 3-go Maja 7	dz. nr 18 (35.3)	Bank Pfeffera, ob. Komenda Powiatowa Policji
6	ul. Aleja 3-go Maja 12	dz. nr 117 (37.3)	Ogrodzenie w zespole poczty
7	ul. Aleja 3-go Maja 12	dz. nr 117 (37.3)	Poczta w zespole
8	ul. Aleja 3-go Maja 13a	dz. nr 29/5, 29/10 (35.3)	Pałacyk Rylla, ob. budynek nieużytkowany
9	ul. Aleja 3-go Maja 73	dz. nr 3/4 (45.1)	Kamienica "Dom Lipy", ob. budynek biurowy
10	ul. Browarna 14	dz. nr 168 (50.2)	Budynek mieszkalny
11	ul. Browarna 15	dz. nr 186 (50.2)	Budynek mieszkalny
12	ul. Sławomira Czerwińskiego 2	dz. nr 3 (12.4)	Budynek mieszkalny
13	ul. Denkowska 24	dz. nr 55 (35.2)	Budynek mieszkalny
14	ul. Denkowska	dz. nr 83 (35.1)	Cmentarz ofiar II wojny światowej, żołnierzy i partyzantów polskich i radzieckich
15	ul. Denkowska	dz. nr 83 (35.1)	Cmentarz parafialny
16 *	ul. Denkowska	dz. nr 83 (35.1)	Kaplica rodziny Pietrzykowskich na cmentarzu parafialnym
17	ul. Ferdynanda Focha 2	nr 28/10, 108 (35.4)	Oficyna w zespole Kas Chorych, ob. pogotowie ratunkowe
18	ul. Ferdynanda Focha 5	dz. nr 28/4 (35.4)	Dom dyrektora huty, ob. budynek nieużytkowany
19	ul. Ferdynanda Focha 5	dz. nr 28/6 (35.4)	Gmach główny w zespole Kas Chorych, ob. Środowiskowy Dom Samopomocy dla Osób Niepełnosprawnych Intellektualnie oraz Dom Ulgi w Cierpieniu im. Jana Pawła II
20	ul. Garncarska 17	dz. nr 246 (50.2)	Budynek mieszkalny
21	ul. Jana Głogowskiego 5	dz. nr 18/3 (36.2)	Apteka, tzw. kamienica Głogowskiego, ob. Urząd Miasta
22	ul. Górzysta 2	dz. nr 82 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek usługowo-handlowy
23	ul. Iłżecka 12	dz. nr 87 (36.2)	Budynek mieszkalny

24	ul. Hżecka 26	dz. nr 66 (36.2)	Budynek mieszkalny, ob. budynek usługowo-handlowy
25	ul. Hżecka 36	dz. nr 53/9 (36.2)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalny z lokalem usługowym
26	ul. Hżecka 42	dz. nr 61 (36.2)	Budynek mieszkalny
27	ul. Hżecka 46	dz. nr 105/8 (36.2)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
28	ul. Hżecka 47	dz. nr 50 i 49/2 (36.1)	Budynek mieszkalny, ob. Państwowa Szkoła Muzyczna I Stopnia
29	ul. Jana Kilińskiego 9	dz. nr 47/5 (35.3)	Budynek mieszkalny, ob. przychodnia lekarska
30	ul. Jana Kilińskiego 13	dz. nr 57 (35.3)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
31	ul. Kolejowa 3	dz. nr 7/10 (44.1)	Budynek administracji huty, ob. hotel i restauracja
32	ul. Kolejowa 18	dz. nr 1/53 (38.1)	Dworzec kolejowy
33	ul. Kolonia Robotnicza 51	dz. nr 54/1 (6.1)	Sklep z wieżą ciśnień, ob. budynek usługowy z dawną wieżą ciśnień
34	ul. Kościelna 34	dz. nr 99 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek usługowo-handlowy
35	ul. Tadeusza Kościuszki 5	dz. nr 5/39 (45.3)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
36	ul. Kuźnia 12	dz. nr 40/1 (12.4)	Budynek mieszkalny
37	ul. Kuźnia 24	dz. nr 10/11 (12.3)	Willa
38	ul. Kuźnia 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48	dz. nr 2/20, 240/7 (12.3)	„Fińskie domki”
39 *	ul. Kuźnia 54	dz. nr 4/8 (12.3)	Kapliczka w zespole pałacyku myśliwskiego Wielopolskich
40 *	ul. Kuźnia 54	dz. nr 4/8 (12.3)	Pałacyk myśliwski Wielopolskich w zespole, ob. hotel
41 *	ul. Kuźnia 54	dz. nr 4/2, 4/3, 4/5, 4/6, 4/7, 4/8 (12.3)	Park w zespole pałacyku myśliwskiego Wielopolskich
42	ul. Młyńska 1	dz. nr 49 (37.2)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
43	ul. Stanisława Moniuszki 1,3,4,5,6	dz. nr 6/3, 6/4, 8/1, 8/3, 8/6 (46.2)	Domy urzędnicze przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynki mieszkalne
44	ul. Nowa 1	dz. nr 14/16 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
45	ul. Okólna 16-18a	dz. nr 114 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek usługowo-handlowy
46	ul. Okólna 18	dz. nr 115 (36.4)	Zachodnia część zespołu 3 domów, ob. budynki mieszkalno-usługowe
47	ul. Okólna 19	dz. nr 119 (36.4)	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła
48 *	ul. Okólna 19	dz. nr 119 (36.4)	Kościół pw. św. Michała Archanioła w zespole kościoła parafialnego
49	ul. Okólna 19	dz. nr 119 (36.4)	Ogrodzenie z bramką w zespole kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła
50	ul. Okólna 19	dz. nr 3/5 i 3/7 (35.3)	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła, ob. budynek usługowy
51	ul. Osadowa 5	dz. nr 1/7 (41.6)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
52	ul. Osadowa 6	dz. nr 1/6 (41.6)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
53	ul. Osadowa 7	dz. nr 1/5 (41.6)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu

			robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
54	ul. Ostrowiecka 14	dz. nr 154/1 (32.2)	Budynek mieszkalny
55	ul. Ostrowiecka 20	dz. nr 151/4 (32.2)	Budynek mieszkalny
56	ul. Ostrowiecka	dz. nr 13 (33.4)	Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki
57	ul. Ostrowiecka	dz. nr 13 (33.4)	Kaplica cmentarna na cmentarzu parafialnym rzymsko-katolickim
58	ul. Parkowa 4	dz. nr 38/6 (41.4)	Spichlerz dworski, ob. budynek mieszkalny
59	ul. Podstawie 22/22a/24	dz. nr 53/2, 55, 57 (33.5)	Budynek mieszkalny
60	ul. Polna 48	dz. nr 84/2 (17.5)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
61	ul. Polna 50	dz. nr 82 (17.5)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
62	ul. Ks. Józefa Poniatowskiego 1	dz. nr 4/1 (45.1)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
63	ul. Ks. Józefa Poniatowskiego 4	dz. nr 7 (45.1)	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego, tzw. Hutniczego
64	ul. Ks. Józefa Poniatowskiego 4	dz. nr 7 (45.1)	Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego, tzw. Hutniczy w zespole kościoła parafialnego
65	ul. Ks. Józefa Poniatowskiego 4	dz. nr 7 (45.1)	Plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Jezusowego, tzw. Hutniczego
66	ul. Ks. Józefa Poniatowskiego 5, 7	dz. nr 4/4, 4/6 (45.1)	Domy robotnicze przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynki mieszkalne
67	ul. Ks. Józefa Poniatowskiego 6, 10	dz. nr 8/5, 8/10 (45.1)	Domy robotnicze przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek usługowo-handlowy (nr 6) i budynek mieszkalny (nr 10)
68	ul. Jana Rosłońskiego 6-8	dz. nr 80/2, 80/3 (17.5)	Willa
69	ul. Rudzka 16	dz. nr 264/1 (50.2)	Budynek mieszkalny
70	ul. Rynek 22	dz. nr 75/3 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
71	ul. Rynek 33,34,35	dz. nr 14/14, 14/19, 17 (36.4)	Trzy budynki mieszkalne, ob. trzy budynki mieszkalno-usługowe, tworzące jedną bryłę
72	ul. Rynek 48	dz. nr 32 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
73	ul. Rynek 50	dz. nr 34/3, 34/4 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
74	ul. Rynek Denkowski 7	dz. nr 216 (50.2)	Budynek mieszkalny
75	ul. Rynek Denkowski 9	dz. nr 170 (50.2)	Zajazd, ob. budynek mieszkalny
76	ul. Sandomierska 4	dz. nr 5/17 (45.3)	Hotel robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek usługowy (nieużytkowany)
77	ul. Sandomierska 83a	dz. nr 3/3, 3/4 (45.2)	Spichlerz zbożowy (komorowy i podłogowy) dawnej Spółki Rolnej, ob. budynek usługowo-handlowy
78	ul. Sandomierska 87	dz. nr 8/3 (45.2)	Młyn dawnej Spółki Rolnej, ob. budynek nieużytkowany
79	ul. Henryka Sienkiewicza 11	dz. nr 11 (36.4)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
80	ul. Henryka Sienkiewicza 67A	dz. nr 1/7 (12.3)	Seminarium Nauczycielskie, ob. III Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Broniewskiego
81	ul. Henryka Sienkiewicza 70	dz. nr 31 (11.5)	Szkoła Podstawowa, ob. budynek usługowy,

			w tym siedziba Centrum Rozwoju Lokalnego
82 *	ul. Henryka Sienkiewicza	dz. nr 68 (36.1)	Cmentarz żydowski
83	ul. Siennieńska 14	dz. nr 32/2 (36.2)	Dworek Żakowskich, ob. budynek mieszkalno-usługowy
84	ul. Siennieńska 37	dz. nr 41 (36.2)	Dworek inż. Straussa, ob. budynek mieszkalny
85	ul. Siennieńska 47	dz. nr 36 (36.2)	Dworek Stanisława Saskiego, ob. Urząd Stanu Cywilnego
86	ul. Siennieńska 54	dz. nr 3/7 (36.2)	Zespół browaru Saskich, ob. siedziba Ostrowieckiego Browaru Kultury, w tym Miejskie Centrum Kultury, Biuro Wystaw Artystycznych, Miejska Biblioteka Publiczna
87	ul. Składowa 9	dz. nr 72/2 (37.3)	Willa
88	ul. Juliusza Słowackiego 22	dz. nr 55 (35.4)	Budynek mieszkalny
89	ul. Spółdzielcza 14	dz. nr 148/4 (50.2)	Budynek mieszkalny
90	ul. Spółdzielcza przy nr 20	dz. nr 33 (50.1)	Kapliczka św. Jana Nepomucena
91	ul. Stanisława Staszica 1	dz. nr 2/3 (45.3)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
92	ul. Stanisława Staszica 3	dz. nr 2/4 (45.3)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
93	ul. Stanisława Staszica 7	dz. nr 5/30 (45.3)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
94	ul. Szeroka 3	dz. nr 83 (36.2)	Zajazd pocztowy, ob. budynek mieszkalny
95	ul. Szkolna 23	dz. nr 96 (50.2)	Cmentarz przykościelny w zespole kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa
96 *	ul. Szkolna 23	dz. nr 96 (50.2)	Dzwonnica w zespole kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa
97 *	ul. Szkolna 23	dz. nr 96 (50.2)	Kościół pw. św. Stanisława Biskupa w zespole kościoła parafialnego
98	ul. Szkolna 23	dz. nr 96 (50.2)	Ogrodzenie w zespole kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa
99	ul. Świętokrzyska 4	dz. nr 14 (44.1)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
100	ul. Świętokrzyska 6-6a	dz. nr 7/52, 7/53, 15/2 (44.1)	Laboratorium Zakładów Ostrowieckich i szpital dla pracowników huty, ob. budynek nieużytkowany
101	ul. Świętokrzyska 8	dz. nr 15/1 (44.1)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
102	ul. Świętokrzyska 24	dz. nr 3/21 (43.4)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
103	ul. Świętokrzyska 26	dz. nr 3/19 (43.4)	Budynek mieszkalny na dawnym osiedlu robotniczym przy Cukrowni „Częstocice”
104	ul. Świętokrzyska 27	dz. nr 1/15 (41.5)	Budynek dyrekcji w zespole dawnej Cukrowni „Częstocice”, ob. budynek biurowy
105	ul. Świętokrzyska 27	dz. nr 1/20 (41.5)	Budynek magazynowy nr 3 w zespole dawnej Cukrowni „Częstocice”, tzw. „kościółek”, ob. budynek nieużytkowany
106	ul. Świętokrzyska 27	dz. nr 1/5, 1/14, 1/15, 1/16 (41.5)	Budynki produkcyjne w zespole dawnej Cukrowni „Częstocice”
107	ul. Świętokrzyska 30	dz. nr 3/7 (43.4)	Dom administratora przy dawnej Cukrowni „Częstocice”, tzw. dyrektorówka, ob.

			budynek mieszkalny (nieużytkowany)
108	ul. Świętokrzyska 30	dz. nr 3/45, 3/52 (43.4)	Park przy domu administratora przy dawnej Cukrowni „Częstocice”, tzw. ogród spacerowy
109 *	ul. Świętokrzyska 37	dz. nr 24/2 (41.4)	Pałac w zespole pałacowo-parkowym, ob. Muzeum Historyczno-Archeologiczne
110 *	ul. Świętokrzyska 37	dz. nr 24/1, 24/2 (41.4)	Park w zespole pałacowo-parkowym
111 *	ul. Świętokrzyska 40	dz. nr 7/5, 7/7 (40.3)	Dwór z ogrodem, ob. budynek mieszkalny z ogrodem
112	ul. Świętokrzyska	dz. nr 1/12(43.3), 1/14 (41.6)	Pozostałości układu wodnego w zespole dawnej Cukrowni „Częstocice” ob. na działce nr ew. 1/12 (43.3) zachowany zbiornik wodny z groblą po środku, działka nr ew. 1/14 (41.6) zagospodarowana jako Otwarta Strefa Aktywności (teren zieleni ogólnodostępnej z boiskiem oraz urządzeniami rekreacyjno-zabawowymi)
113	ul. Świętokrzyska, ul. Osadowa		Zespół dawnej Cukrowni „Częstocice”
114	ul. Romualda Traugutta 2	dz. nr 7/2 (44.1)	Budynek dawnej dyrekcji Zakładów Ostrowieckich, ob. budynek usługowy
115	ul. Romualda Traugutta 6	dz. nr 9/2 (44.1)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
116	ul. Romualda Traugutta 11	dz. nr 3/8 (46.2)	Budynek mieszkalny
117	ul. Romualda Traugutta 12	dz. nr 9/4 (44.1)	Dom robotniczy przy dawnych Zakładach Ostrowieckich, ob. budynek mieszkalny
118	ul. Romualda Traugutta 13	dz. nr 3/3 (46.2)	Budynek mieszkalny, ob. budynek mieszkalno-usługowy
119	ul. Romualda Traugutta	dz. nr 2/7 (45.3)	Park, tzw. park fabryczny
120	ul. Wałowa 33	dz. nr 79/1 (37.3)	Budynek mieszkalny
121	ul. dr Adama Wardyńskiego 17	dz. nr 3/4, 96/1 (36.2)	Młyn motorowy, ob. budynek nieużytkowany
122	ul. dr Adama Wardyńskiego 26	dz. nr 43/1 (35.1)	Dom Saskich, ob. budynek nieużytkowany
123	ul. dr Adama Wardyńskiego 30	dz. nr 42/1 (35.1)	Budynek mieszkalny
124	ul. Widok 3	dz. nr 33 (12.4)	Budynek mieszkalny
125	ul. Widok 4	dz. nr 25/1 (12.4)	Willa
126	ul. Stefana Żeromskiego 20	dz. nr 92 (12.2)	Willa
127	ul. Stefana Żeromskiego 46	dz. nr 34 (13.5)	Budynek mieszkalny
128	ul. Aleja Solidarności, ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego, ul. Kolejowa, ul. Eugeniusza Kwiatkowskiego	(44.1)	Dawny Zespół Zakładów Ostrowieckich
129	ul. Aleja Solidarności 12	dz. nr 6/10 (44.1)	Hala dawnej walcowni dużej wraz z zespołem urządzeń ciągu technologicznego w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich
130	ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego	(44.1)	Relikty pierwotnego układu torowisk w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich

131	ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego	dz. nr 4/54, 4/100, 4/102, 4/166 (44.1)	Relikty dawnego układu hydroenergetycznego w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich
132	ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego 28	dz. nr 4/141 (44.1)	Hala resorowni/kuźnia wraz z parkiem maszynowym w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich
133	ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego 16	dz. nr 4/154, 4/175 (44.1)	Budynek montowni wagonów i kuźnia w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich
134	ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego 26	dz. nr 6/8 (44.1)	Hala dawnej walcowni średniej i małej wraz z parkiem maszynowym w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich
135	ul. Centralnego Okręgu Przemysłowego 26	dz. nr 6/8, 6/10, 7/90 (44.1)	Kominy fabryczne w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich
136	ul. Kolejowa 7	dz. nr 4/6, 4/7 (44.1)	Budynek śrubiarni w dawnym Zespole Zakładów Ostrowieckich
137	Historyczny układ urbanistyczny śródmieście (centrum)		
138	Historyczny układ urbanistyczny osiedla mieszkalnego przy dawnych zakładach ostrowieckich, ulice: Klimkiewiczowska, Tadeusza Kościuszki, Stanisława Moniuszki, ks. Józefa Poniatowskiego, Sandomierska, Stanisława Staszica, Świętokrzyska, Romualda Traugutta		
139	Historyczny układ urbanistyczny Kolonia Robotnicza- osiedle domków jednorodzinnych, ul. Kolonia Robotnicza		
140	Historyczny układ urbanistyczny Denków (centrum)		

*obiekty zaznaczone kolorem niebieskim są wpisane do rejestru zabytków

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w ewidencji zabytków z terenu miasta Ostrowiec Świętokrzyski

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE
1	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	3/10
2	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	5/11
3	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	7/12
4	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	8/13
5	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	12/14
6	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	13/15
7	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	20/16
8	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	21/17
9	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	22/18
10	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	23/19
11	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	24/20
12	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	25/21
13	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	26/22
14	Ostrowiec Świętokrzyski	83-70	27/23
15	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	1/1
16	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	2/2
17	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	4/3
18	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	6/4
19	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	9/5
20	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	10/6
21	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	11/7
22	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	14/8
23	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	15/9
24	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	16/10

25	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	17/11
26	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	18/12
27	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	19/13
28	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	28/14
29	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	29/15
30	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	30/16
31	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	31/17
32	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	32/18
33	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	33/19
34	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	34/20
35	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	35/21
36	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	36/22
37	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	37/23
38	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	38/24
39	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	39/25
40	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	40/26
41	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	41/27
42	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	42/28
43	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	43/29
44	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	44/30
45	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	45/31
46	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	46/32
47	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	47/33
48	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	48/34
49	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	49/35
50	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	50/36
51	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	51/37
52	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	52/38
53	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	53/39
54	Ostrowiec Świętokrzyski	84-70	54/40